Jaargang 35 – 2007 – 3

De Grauwe GORS

Een uitgave van Avifauna Groningen

De Grauwe Gors
ISSN 1384-0509

De Grauwe Gors is een uitgave van Avifauna Groningen

Vereniging Avifauna Groningen
De vereniging is opgericht op 15 mei 1968 en heeft als doel het bestuderen en beschermen van de in de vrije natuur in de provincie Groningen voorkomende vogels.

Het lidmaatschap bedraagt voor een gewoon lid minimaal €16,- per jaar; voor een gezin minimaal €20,- per jaar en jeugdleden (tot 18 jaar) betalen minimaal €11,- per jaar. Men kan lid worden door het lidmaatschapsgeld over te maken op gironummer 2015418 t.n.v. Penningmeester Avifauna Groningen, Zilverlaan 237, 9743 RJ Groningen.

Opzegging dient te geschieden voor 31 december!

Bestuur
Voorzitter: Theo Jager
Boslaan 55, 9801 Zuidhorn, 06-50507052, voorzitter@avifaunagroningen.nl
Secretaris: Arjo Bunskoeke
Jaspisstraat 15, 9743 JV Groningen, 050-5716144, secretariaat@avifaunagroningen.nl
Penningmeester / ledenadministratie: Ronald Nuiver
Zilverlaan 237, 9743 RJ Groningen, 050-5735558, penningmeester@avifaunagroningen.nl
Marinus Brijker
Rijksstraatweg 264, 9752 CK Haren, 050-5347097, mbrijker@avifaunagroningen.nl
Pieter Tepper
Ruischerwaard 43, 9734 CE Groningen, 050-5491606, ptepper@avifaunagroningen.nl
Anne van der Zijpp
Anemoonweg 17, 9765 HC Paterswolde, 050-3096970, avanderzijpp@avifaunagroningen.nl

Website www.avifaunagroningen.nl
Webmaster: Henk de Lange
Isebrandtheerd 47, 9737 LH Groningen, 050-5269396, hdelange@avifaunagroningen.nl

De Grauwe Gors
De Grauwe Gors verschijnt drie keer per jaar. De deadlines voor artikelen zijn voor de drie nummers: 15 januari, 1 mei en 15 september

Redactie-adres
Slochterstraat 40, 9611 CP Sappemeer
redactie@avifaunagroningen.nl

Redactie:
Hoofdredacteur: Willem-Jan Fontijn
0598-422901, wjfontijn@avifaunagroningen.nl
Vera Jongman, 050-5276545, vjongman@avifaunagroningen.nl
Marnix Jonker, 0598-450267, mjonker@avifaunagroningen.nl
Harm de Mooij, 050-3143230, hdemooij@avifaunagroningen.nl
Wouter Peters, 050-5414847, wpeters@avifaunagroningen.nl

Waarnemingen en fotoredactie:
Dušan Brinkhuizen, 06-42697799, waarneming@avifaunagroningen.nl

Foto omslag: Reint Jakob Schut

Vormgeving: Harm de Mooij

Drukkerij: Gerlach, Groningen

Van de redactie

Waarnemingenrubriek
Op 7 oktober j.l. is Dušan Brinkhuizen opnieuw vertrokken naar Ecuador (en ditmaal wordt ook Peru bezocht). Deze keer zal zijn onderzoek echter ruim een half jaar in beslag nemen. De waarnemingenrubriek (in ieder geval voor *Gors 2008-1*) zal daarom worden samengesteld door de redactie. Voor het insturen van waarnemingen kan tijdelijk het redactieadres worden gebruikt.

Artikelen op het internet en *De Grauwe Gors*
Zoals u wellicht gemerkt heeft, zijn er op het forum van de website van Avifauna de nodige op- en aanmerkingen geplaatst over het al dan niet opnemen in *De Grauwe Gors* van artikelen en stukjes die op het internet zijn verschenen. In de al eerder genoemde vergadering van 3 januari j.l. (zie Van de redactie in *Gors 2007-1*) is dit onderwerp uitgebreid besproken. De conclusie van de negen aanwezigen (zes redactieleden en drie bestuursleden) was dat de inhoud van *De Grauwe Gors* zo origineel mogelijk moet zijn en dat er zo weinig mogelijk gebruik moet worden gemaakt van het overnemen van artikelen van bijvoorbeeld andere tijdschriften, nieuwsbrieven en het internet. Een beleidskeuze die overigens niet wezenlijk afwijkt van die van de vorige redactie(s). Slechts bij uitzondering zal een reeds eerder gepubliceerd artikel worden geplaatst. In bepaalde gevallen kan een artikel namelijk een zekere 'eeuwigheidswaarde' vertegenwoordigen, en dan met name voor de vereniging of voor (onderzoek naar) vogels in het bijzonder. Een voorbeeld hiervan treft u aan in dit nummer, het artikel van Jan Glas over het heden en verleden van de Patrijs in het Duurswold.

Wij hopen u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben. Voor verdere vragen en opmerkingen over *De Grauwe Gors* kunt u, behalve via het forum, ook gebruikmaken van het redactieadres.

De deadline voor de volgende *Gors* is 15 januari 2008. Iedereen is weer van harte uitgenodigd om kopij aan te leveren!

Van het bestuur

Vereniging
Na het opnieuw vinden van leden die de redactie en opmaak van *De Grauwe Gors* ter hand hebben genomen, hebben we de afgelopen zomer naarstig gezocht naar nieuwe leden voor de activiteitencommissie. Naast 'oudgedienden' Henk de Lange en Dušan Brinkhuizen (lezingencommissie) en Wim Woudman, Virry Schaafsma en Bauke Koole, is nu ook Lieuwe van Welie lid geworden van de excursiecommissie. De schwung komt er nu weer in, wat te zien is aan het activiteitenprogramma. Versterking van de lezingencommissie is echter nog wel nodig. Het gaat dan om het benaderen van potentiële sprekers met aansprekende onderwerpen/verhalen en het organiseren van de lezingen zelf. Wie belangstelling heeft om zich in te zetten voor de organisatie

van zulke lezingen voor onze vereniging: schroom niet en bel of mail Theo Jager of Anne van der Zijpp.

Voor het bestuur is sprake van een roulerend systeem, waarbij leden (in principe) voor een periode van vier jaar in het bestuur gekozen worden. Om het bestuur op peil te houden, is er dus een voortdurende influx nodig van nieuwe bestuursleden. Zijn er leden die een bestuursfunctie binnen onze vereniging ambiëren of het gewoon leuk vinden om mee te denken over verenigingszaken en daar wat energie in te stoppen, ook hier geldt: schroom niet en bel of mail Theo Jager.

Harrie Miedema heeft kortgeleden zijn lidmaatschap van de Raad van Toezicht en Advies (RTA) van de Milieufederatie Groningen door drukke werkzaamheden beëindigd. Marinus Brijker zal vanuit Avifauna die plaats innemen. Namens de vereniging willen we Harrie hartelijk danken voor het werk dat hij in de RTA heeft gedaan.

Volgend jaar is het 40-jarig jubileum van onze vereniging! Op dit moment zijn we als bestuur bezig met de voorbereidingen voor een breed opgezette vogelaarsdag in het voorjaar, die zich zal richten op een voor onze provincie kenmerkende vogelgroep. Omdat we nog niet zeker zijn van hoe en wat, kunnen we daarover nu nog geen verdere mededelingen doen. U kunt hierover aan het einde van dit jaar of aan het begin van volgend jaar nadere informatie verwachten.

Natuurbescherming

Op dit moment is het bestuur van Avifauna op meerdere vlakken actief. Nadat wij afgelopen voorjaar commentaar hebben geleverd op de concept herziening van het Faunabeheerplan, zijn we met de provincie Groningen in gesprek gegaan over het beperken van schade aan de landbouw door ganzen en Smienten. De provincie is daarbij met handen en voeten gebonden aan landelijke wetgeving en beleid. Met name voor Smienten zijn wij echter van mening dat

(Aankondiging)

SOVON Landelijke Dag 2007

Zaterdag 24 november in de Vereeniging te Nijmegen

De Landelijke Dag van SOVON Vogelonderzoek Nederland vindt dit jaar plaats op zaterdag 24 november in Concertgebouw de Vereeniging te Nijmegen (5 minuten lopen van het station). De organisatie is weer in handen van SOVON Vogelonderzoek Nederland in samenwerking met Vogelbescherming en de Nederlandse Ornithologische Unie (NOU).
De dag is gratis toegankelijk en bedoeld voor alle vogelaars van Nederland en iedereen met een hart voor vogels en natuur in het algemeen. Er is een uitgebreide info- en boekenmarkt en er zijn lezingen van gerenommeerde vogelonderzoekers. Het jeugdprogramma, met een excursie door de prachtige Ooijpolder, wordt weer georganiseerd door de Wildzoekers. Men dient zich hier van tevoren voor op te geven.
Dagvoorzitter SOVON-programma: Koos Dijksterhuis.

Naast het SOVON-programma is er een parallelprogramma dat wordt ingevuld door het Nederlands Centrum voor Natuurstudie (NCN) in de bovenzaal.
Houdt u de SOVON-website (www.sovon.nl) in de gaten voor het definitieve programma!
Relaties van SOVON en de NCN krijgen het uitgebreide programma thuisgestuurd.

afschot als middel erger is dan de kwaal. De door Smienten veroorzaakte schade aan de landbouw in Groningen is dusdanig gering dat wij het niet te rechtvaardigen vinden dat afschot plaatsvindt. Bij het provinciebestuur maken wij ons dan ook sterk voor het niet meer verlenen van afschotvergunningen voor Smienten.
Met de gemeente Groningen zijn wij in gesprek over diverse natuurbeschermingszaken. Onderdelen die via brieven aan de gemeente c.q. formele zienswijzen aan de orde zijn gekomen (in samenwerking met andere organisaties) zijn het Natuurmuseum, dat wij behouden willen zien met een museale functie (zie onze brief op de website) en de hoogbouw aan de Kempkensberg, die naar onze mening onnodig is en waardoor schade aan het Sterrebos (zoals de Blauwe Reigerkolonie aldaar) niet uit te sluiten is, of sterker nog, te verwachten is. De reden voor het zeer hoge gebouw dat men wil plaatsen is een faseringsprobleem: er wordt gesteld dat de medewerkers van de organisaties in de gebouwen van de Kempkensberg niet kunnen worden ondergebracht tijdens de bouw als er niet een zeer hoog gebouw komt.
Gezien de grote leegstand van kantoren in de stad Groningen kan dit er bij ons niet in. Wij zijn daarom medeondertekenaar van een zienswijze van de Milieufederatie Groningen aan de gemeente in het kader van het voorontwerp bestemmingsplan. Voorts ondersteunen we 'Natuur en Landschap Duurswold' bij acties om stukken natuur te sparen bij de ontwikkeling van Meerstad.

Lezingen en excursies

Voor de komende tijd staan ten minste drie lezingen op het programma.
Alle lezingen vinden plaats in 't Vinkhuys, in de wijk Vinkhuizen, Diamantlaan 94, 9743 BJ Groningen, tel: 050-5770770.

Woensdag 21 november 2007
Lezing: Tegenpolen? door Arjen Drost
Tijd: 20.00 – 22.00

De Noord- en de Zuidpool, letterlijk elkaars tegenpolen. Maar is dit ook figuurlijk zo? Vaak wordt er gedacht dat het een grote sneeuw- en ijsvlakte is, met af en toe een pinguïn of een ijsbeer.
Hoe groot zijn deze overeenkomsten, of zijn ze toch elkaars tegenpolen? Wat zijn de belangrijkste voedselbronnen voor beide gebieden? Hoe staat het met de vegetatie in beide gebieden? Komen er landplanten voor of is het er alleen maar kaal? Zijn er dieren die in beide gebieden voorkomen? Waarom zal een ijsbeer nooit een pinguïn pakken? Hoe zit het met de zeevogels? Albatrossen en stormvogels, waar komen die voor? Een aantal van deze vragen komt in deze lezing aan bod. Aan het eind van de lezing zult u de vraag uit de titel kunnen beantwoorden of deze gebieden echt elkaars tegenpolen zijn.
Uiteraard is er ook ruime aandacht voor de verschillen in vogelleven in beide gebieden. De lezing wordt uiteraard rijk geïllustreerd met mooie beelden van vogels en zoogdieren uit beide gebieden. Ook staat Arjen even stil bij de bedreigingen van de albatrossen door met name long line fishing.

Voor meer informatie en alvast een fotografische blik op beide gebieden zie www.natureview.nl.

Woensdag 23 januari 2008
Lezingenavond over het ringwerk
door Rinus Dillerop, René Oosterhuis en Derick Hiemstra.
Tijd: 20.00 – 22.00

Deze avond staat in het teken van het vele ringwerk dat in de provincie plaatsvindt. Uit een selectie van meerdere projecten komen deze avond drie projecten onder de aandacht door middel van presentaties. Kijk ook op de Avifaunasite naar hun pagina's (onder het kopje Ringpagina's).

1. Ringonderzoek naar de Huismus in Leek – door René Oosterhuis

René Oosterhuis is in het voorjaar van 2007 begonnen met ringonderzoek aan de Huismus in Leek en Lettelbert. Het onderzoek is opgestart om meer inzicht te krijgen in het leven van de Huismus.
De landelijke trend laat al jaren een achteruitgang zien. De reden van deze achteruitgang is niet geheel duidelijk, het zou te maken kunnen hebben met voedsel, nestgelegenheid, broedsucces, overleving of een combinatie van deze factoren. Het onderzoek richt zich met name op het onderdeel overleving.
René vertelt van alles over de opzet en voortgang van zijn onderzoek dat zich over meerdere jaren zal uitstrekken. Mogelijk kan hij ook al wat vertellen over de eerste resultaten die dit heeft opgeleverd.

2. CES-project – door Rinus Dillerop

Rinus Dillerop is in 1995 in de Baggerputten begonnen om met behulp van een vaste opstelling van vangnetten (CES3) vogels te vangen en deze te voorzien van een ring. Door vogels individueel te merken, door middel van een ring met een uniek nummer, kun je zeggen of dezelfde vogels ieder jaar terugkomen op hun vaste broedplaats.
Wat met deze methode kan worden onderzocht is of vogels die in het ene jaar in een gebied een territorium hebben, het volgende jaar opnieuw een territorium bezetten in hetzelfde gebied. Bovendien levert deze methode gegevens op over plaatsvastheid, overlevingskansen, geslacht en leeftijd van de vogels die in het gebied voorkomen.
Door middel van het vangen en ringen van vogels worden dit soort gegevens verzameld (CES). Op basis van deze gegevens kan een goed beeld worden gevormd van de diverse vogelsoorten (populatieopbouw, leeftijdklasse, sterftecijfers enzovoort).
In Nederland wordt dit onderzoek op verschillende plaatsen verricht. Geschikte gebieden om CES-onderzoek uit te voeren zijn onder meer rietvelden, struwelen en bosgebieden waar een trage successie plaatsvindt. Doordat op meerdere plaatsen in Nederland op dezelfde manier wordt gevangen (CES), kunnen de verzamelde gegevens onderling goed worden vergeleken (trekroutes, populatieopbouw van een bepaalde vogelsoort enzovoort).
Rinus zal met zijn presentatie dus alle ins en outs van het CES-project uitleggen.

3. Ringen van Visdieven – door Derick Hiemstra

Derick Hiemstra is gestart met een kleurringproject bij Visdieven om de overleving van de broedvogels de komende jaren in kaart te kunnen brengen.
Het is door eerder ringwerk bekend dat Visdieven best oud kunnen worden, maar het verloop in de broedvogels in een reeks van jaren is niet echt goed in te schatten. De broedlocaties wisselen wel eens door verschillende omstandigheden en lang niet elke plek is geschikt om ringen af te lezen.
Tot voor 2001 was er in het noorden weinig bekend over de plaatstrouw en overleving van deze soort. Inmiddels is gebleken dat er de nodige uitwisseling plaatsvindt met binnenlandse kolonies, maar ook met Duitse broedgebieden.
Daarom wordt de komende vijf jaar in de provincie Groningen systematisch een aantal sterns geringd, maar ook afgelezen. Zo krijgen we een beeld of de vogels keer op keer terugkeren naar hun broedgebied of naar het gebied waar ze geringd zijn. Doordat er een kleurring wordt gebruikt, is het gemakkelijker om de individuen in kaart te brengen en is het niet nodig de vogels elk jaar te vangen om de berekening voor overleving goed te kunnen maken.
Tevens hopen we een beeld te krijgen van hun overwinteringsgebieden en de trekroutes. Met name het tempo waarin ze wegtrekken en de verblijfsduur per locatie

kunnen na enkele jaren wat meer inzichtelijk worden gemaakt.
Mogelijk kan Derick ook alvast wat eerste resultaten geven over het eerste jaar!

Woensdag 20 februari 2008
Lezing:
Dodaars – Vogel van het Jaar 2007
Tijd: 20.00 – 22.00

De werkgroep Vogel van het Jaar zal de uitwerkingen presenteren van de gegevens die gedurende het hele jaar door zijn verzameld en waaraan zeer veel mensen hebben meegewerkt.
Eén ding is wel opvallend om er alvast even uit te lichten. De Dodaars wordt in de zomermaanden veel minder gezien dan in het voor- en najaar. Hoe kan dat? En hebben we daar een antwoord op?
Ook zal er deze avond een lezing worden gegeven door Arend van Dijk van SOVON. Hij weet ook veel van de Dodaars en kan bovendien putten uit de landelijke gegevens en misschien maakt hij nog 'uitstapje' naar elders in Europa.
Daarnaast komt er zeer waarschijnlijk nog een spreker bij, maar daarover is op dit moment nog te weinig bekend. Informatie hierover wordt via de website bekendgemaakt.

Excursies

Zaterdag 1 december 2007
Ganzenexcursie naar de zuidwesthoek van Friesland onder leiding van Jan Hulscher

Vertrek: 8.00 uur, Albert Heijn Hoornsemeer, S.O.J. Palmelaan.
Terug: in de loop van de namiddag.
Kosten: € 10 voor meerijders.
Aanmelding: Wim Woudman, tel. 050-4062430, e-mail: wiminez@hetnet.nl

Een Evergreen onder de Avifauna-excursies
We weten niet hoe winters de omstandigheden zullen zijn en zelfs niet hoe ganzen reageren op stijgende temperaturen. Maar de Klimaatquiz van begin juli gaf aan dat er deze eeuw nog wel vier Elfstedentochten voor ons in het verschiet kunnen liggen. Dus waarom geen strenge winter in 2007? Wij speuren, onder leiding van een doorgewinterde Elfstedenkruisjesverzamelaar en onder meer ganzenkenner Jan Hulscher, naar Kleine Rietganzen in het weidse Friese merengebied en gaan niet naar huis voor we de bijna traditionele Roodhalsganzen hebben gedetecteerd tussen de massa's Brandjes die allen een voorkeur hebben voor de malse Friese graslanden. Ook overige ganzensoorten zullen niet aan onze aandacht ontsnappen. We eindigen in een gezellig dorpscafé.

Zaterdag 19 januari 2008
Snertwandeling Grolloo

Vertrek: 10.00 uur, Albert Heijn Hoornsemeer, S.O.J. Palmelaan.
Terug: in de loop van de middag.
Kosten: € 5 voor meerijders.
Aanmelding: Bauke Koole, tel. 050-3134434, e-mail: b.koole@rug.nl

Standvogels en overwinteraars
Volgens SOVON doen bosvogels het relatief goed in Nederland. Want ons bos wordt steeds ouder en wilder. Beheerders zagen in, vaak na een bezoek aan een buitenlands oerbos, dat onze saaie keurig aangeharkte bossen de biodiversiteit niet ten goede komen. Boswachterij Grolloo is een mooi voorbeeld van een wat ouder bos dat met rust is gelaten. Je vindt er een grote variatie aan dennen en loofbomen afgewisseld door open plekken met stervende bomen. Hoe 'doder' het bos eruitziet hoe meer het leeft, zou je kunnen zeggen. De open stukken in het bos zijn 's winters het domein van de Blauwe Kiekendief of de Klapekster. Hoog in de boomkruinen foerageren mezen en doen Kruisbekken zich te goed aan dennenappels.
Aan de rand van het bos is een groot stuk

voormalig landbouwgrond omgetoverd tot natte natuur. De sloot meandert weer tussen de jonge elzenopslag. In de toekomst verrijst hier een Elzenbroekbos. Een uitkijktoren biedt een prachtig uitzicht over dit gebied en het bos.

Zondag 9 maart 2008
Wandelexcursie Beetsterzwaag en omgeving

Vertrek: 8.00 uur, Albert Heijn Hoornsemeer, S.O.J. Palmelaan.
Terug: in de loop van de middag.
Kosten: € 5 voor meerijders.
Aanmelding: Wim Woudman, tel. 050-4062430, e-mail: wiminez@hetnet.nl

Vroege voorjaarswandeling
We lopen eerst naar het Koningsdiep ten zuidwesten van Beetsterzwaag. We maken kans op ganzen en zien welke weidevogels alweer terug zijn. Op de IJsvogel dienen we ook alert te zijn. Vervolgens wandelen we richting de Lippenhuisterheide. Daarna slaan we een pad in dat ons deels door (park)bossen en door een mooi coulisselandschap leidt. We letten op vogels die in deze tijd van het jaar hun voorjaarszang al laten horen. Op het verlanglijstje staan mezen, spechten, waaronder misschien de Kleine Bonte Specht, vink-achtigen, in het bijzonder de Appelvink, Kruisbekken en roofvogels. In deze bossen huist ook de Glanskop, een soort die in de provincie Groningen nog steeds beperkt is tot de regio Ter Apel, en waar in de toekomst ook een excursie naartoe zal gaan, zo beloven wij. Voor liefhebbers van voorjaarsgeluidjes en roepjes een must!

Weekend 23-25 mei 2008
Excursie Lauwersmeer vanuit SBB-camping De Pomp

Vertrek: vrijdag of zaterdag naar keuze op eigen gelegenheid. Graag wel doorgeven wanneer je komt.
Terug: zondag rond 13.00 uur.
Opgeven en informatie bij Virry Schaafsma, tel. 050-3130815, e-mail: vschaafsma@gmail.com.
Meenemen: kampeeruitrusting en zo mogelijk een fiets. Graag een paar dagen van tevoren aangeven of je meegaat. Kom je met de auto, geef dat even aan in verband met carpoolmogelijkheden.

Lauwersmeer
In deze tijd van het jaar is het overal goed toeven natuurlijk, maar laat je eens verrassen door de gevarieerde vogelwereld van deze omgeving. Op de camping kunnen we dagelijks Zomertortels en Wielewalen horen, langzamerhand uitzonderlijke geluiden voor onze gewesten. De zang zit op z'n hoogtepunt en dat is daar goed te merken ook.
De Kollumerwaard op zaterdagmorgen is mooi op de fiets te doen. Vanaf de Oeverzwaluwenwand kunnen we lopend naar de uitkijktoren en binnendoor fietsend langs allerlei struweel richting Zoutkamp en het Jaap Deensgat. Alles is mogelijk, van Paapje tot Grauwe Kiekendief en Zeearend.
In de namiddag of vroege avond is het tijd voor de Ezumakeeg, waar dan zeer veel ondiep water minnende vogels, zoals Grauwe Franjepoot of Breedbekstrandloper, te zien zouden kunnen zijn. We hebben het zonlicht in de rug en wachten op wat komen gaat.
Tijdens een wandeling op zondagmorgen, door en langs rietmoerassen en bosranden, worden we getrakteerd op alle mogelijke rietvogels, die zich bovendien goed laten zien. Baardman, Rietzanger, Bosrietzanger, Blauwborst, Rietgors, Sprinkhaanzanger, dus dat zit wel Snor! En 's avonds inslapen bij het geluid van een Roerdomp zal bij de meesten thuis ook niet vaak gebeuren!

Draagt de Houtsnip haar jong?

Aart van der Spoel

'Draagt de Houtsnip haar jong' is de titel van een klein boekje dat ik in mijn bezit heb. Het is in 1970 verschenen, uitgebracht door de Bols Snippen Club. Dit is een vereniging van, zeg maar, jagers en jeneverdrinkers.
Ik moest hieraan denken toen ik in de meivakantie van 2007 op Schiermonnikoog op 'snippenjacht' ging en een leuk tafereel waarnam.
Zondag 29 april had ik besloten mee te doen aan de Top of Holland Birding Race. Tijdens deze 'race' wordt geprobeerd om in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe met veel vogelaars zo veel mogelijk vogelsoorten te zien. Ik wilde aan deze lijst enkele typische Schierse soorten proberen toe te voegen. Een van de typische soorten van Schier, die op het vasteland wel eens moeilijk te vinden is, is de Houtsnip. Houtsnippen zijn niet zeldzaam op Schier. Er zijn zo'n vijftien tot twintig territoriale mannetjes actief die elk een of mogelijk meer vrouwtjes hebben. In de ochtendschemering maar vooral ook in de avondschemering zijn de mannetjes gemakkelijk waar te nemen. Ze scheuren dan door het luchtruim waarbij ze knorren en kreunen en vooral hun eigen naam roepen, 'snip', 'snip', 'snip'! Of het nu kwam door de harde noordelijke wind of dat ik gewoon niet ver genoeg voor zonsopgang in het veld was weet ik niet, maar die zondagochtend vloog er geen enkele Houtsnip; pech!
Daarom probeerde ik later op de dag 'handmatig' een Houtsnip op te scharrelen. Ik wist een bosje waar ik vermoedde dat ze broeden. Ik dook door de bramen en de vlieren het bosje in en kwam op een open plek waar ik besloot een tijdje te blijven staan. Diverse vogelsoorten lieten zich zien en horen, waaronder een Nachtegaal die op ooghoogte voor mij begon te zingen. Prachtig!
Na een tijdje had ik het wel gezien. Ik kon onder de struiken weinig kanten op en net

FOTO: HUUB LANTERS

Houtsnip – Indische Buurt Groningen 23 januari 2007

toen ik weg wou gaan, was daar opeens een geritsel en gescharrel ergens voor mij. Een Houtsnip maakte zich uit de voeten. Ik bleef even staan en tot mijn verbazing kwam de vogel terug. Hij liet nu een vleugel zakken zodat het leek of hij gewond was. Een bekende truc die vogels wel meer toepassen en die betekent dat er in de buurt een jong is of jongen zijn. De volwassen vogel scharrelde weg en ja hoor, daar kwam het jong. Het beestje zag er koddig uit met zijn kleine lijfje en zijn veel te grote snavel. Hij liep er snel vandoor, maar blijkbaar ging het de oude vogel niet snel genoeg, want voor de tweede keer kwam die terug. Hij liep nu achter het jong en duwde de jonge snip, met zijn snavel dwars achter het jong, voor zich uit. "Hé joh, schiet eens op, ik vertrouw het voor geen cent met die gluurder in ons huis", leek hij te zeggen. Toen verdwenen ze achter de struiken.
Op de vraag "draagt de Houtsnip haar jong" kan ik uit eigen ervaring geen antwoord geven. Op de vraag "duwt de Houtsnip haar jong" kan ik volmondig bevestigend antwoorden. Ja!
Overigens is wel bewezen dat de Houtsnip zijn jongen draagt. De Bols Snippen Club heeft dit met een internationale enquête weten te bevestigen. Uit heel Europa en uit Amerika kwamen meldingen binnen. Hoe de vogels hun jongen transporteren wordt uitgebreid in het boekje beschreven. Hoog tussen de poten worden de jongen vastgeklemd, soms lager tussen de poten op de tenen rustend en zelfs op de rug van de vogels is transport vastgesteld.
Het zou leuk zijn zo'n transport zelf nog eens waar te nemen.

Literatuur

Draagt de Houtsnip haar jong? Bols Snippen Club 1970.

Kijk mee naar kiekendieven onderweg naar Afrika

Veertien Grauwe Kiekendieven zijn met een satellietzender op hun rug onderweg naar Afrika. De Werkgroep Grauwe Kiekendief (WGK) heeft onlangs roofvogels gezenderd in Nederland, Duitsland, Polen en Wit-Rusland. Eind augustus zijn ze vertrokken en iedereen kan ze via het internet volgen.

De Grauwe Kiekendief genaamd Halina is eind juli al vertrokken uit haar broedgebied in de akkers van Oost-Polen. Dankzij de signalen uit de satellietzender op haar rug is zij van dag tot dag te volgen. Over Griekenland, de Middellandse Zee, Libië en de Sahara heeft zij het in Zuidoost-Niger gelegen Tsjaadmeer bereikt. In Niger liggen belangrijke overwinteringsgebieden van de kiekendieven. Halina vloog oostelijker dan de route die haar Nederlandse en Duitse soortgenoten meestal kiezen. Een in Wit-Rusland gezenderde vogel is in Roemenië beland. Waar zouden ze de Middellandse Zee oversteken? Grauwe Kiekendieven zijn zulke magistrale vliegers dat ze forse afstanden over zee aankunnen; zonder thermiek, voedsel en rustpauzes. De Poolse vogel Halina bewees dat tussen Griekenland en Libië. Samen met Poolse vogelbeschermers heeft de WGK Halina gevangen en gezenderd.

In Wit-Rusland werkt de WGK samen met de oprichters van de Wit-Russische vogelbeschermingsorganisatie Birdlife Belarus. Voor vogelbescherming en vogel-onderzoek

FOTO: HANS HUT

is in de voormalige Sovjetrepublieken nauwelijks geld beschikbaar. Volgens onderzoekscoördinator Ben Koks is de samenwerking met vogelaars in Europa's laatste dictatuur voor beide partijen een hele belevenis. 'Voor hen betekent dat ook politieke ontspanning. Niet voor niets hebben ze een gezenderde vogel Voila genoemd, wat vrijheid betekent', aldus Ben Koks.

Er vliegen nu veertien kiekendieven met een satellietzender. Drie vogels zijn vorig jaar al gezenderd. De kiekendief Merel kreeg toen een zender bij haar nest in Noord-Groningen, maar dit jaar broedde zij aan de Duits-Deense grens. Door in vier landen vogels te zenderen, hoopt de WGK de interactie tussen de verschillende broedgebieden aan het licht te brengen. Bovendien zijn er dit jaar drie kuikens gezenderd om uit te zoeken of jonge kiekendieven hun tweede zomer in Afrika blijven. Tussen de gezenderde vogels bevindt zich een paartje. Zouden beide partners volgend jaar weer samen gaan broeden? Maar eerst hoopt Ben Koks zijn vermoeden te toetsen dat de Wit-Russische vogels niet in West-, maar in Oost-Afrika overwinteren.

Tijdens twee winterexpedities naar West-Afrika werd het al snel duidelijk in welk landschap de vogels overwinteren. De kiekendieven zitten altijd in landbouwgebieden of op de grens van akkers en bosjes, waar ze jagen op sprinkhanen. De Grauwe Kiekendieven blijken bovendien beginnende sprinkhaanconcentraties zo goed op te sporen dat de VN-voedselorganisatie FAO ze als verkenner wil gebruiken. Als de FAO de sprinkhanen vroeg ontdekt, is er tijd voor de relatief langzame werking van biologische bestrijding met schimmels. Dan worden insecticiden, die alle insecten en uiteindelijk ook roofvogels, ooievaars en vele andere sprinkhaanliefhebbers de das om doen, overbodig.

U kunt de gezenderde kiekendieven volgen op www.grauwekiekendief.nl.

Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief
Postbus 46
9679 ZG Scheemda

Gezenderde Grauwe Kiekendief

Nieuw voor Groningen: Woestijnplevier

Dušan M. Brinkhuizen

Op zondag 6 augustus 2006 bezocht ik de Eemshaven om daar naar zeldzame vogels te zoeken. Nadat ik verschillende goede plekjes had gecheckt, kwam ik tot de conclusie dat ik beter 'massa' kon gaan afkijken (massa staat in dit geval voor een groot aantal vogels bij elkaar, bijvoorbeeld meeuwen of steltlopers). Daarom besloot ik naar de inlaat van de Eemscentrale te gaan om daar naar grote meeuwen te kijken. Aldaar vlogen twee Pontische Meeuwen *Larus cachinnans* en een Geelpootmeeuw *L. michahellis* en deze zorgden ervoor dat de geheugenkaart van mijn camera na enkele uurtjes al vol was. "Dat was het voor vandaag, tijd om naar huis te gaan. Goh, het is al 19.30 uur. Het is opkomend water, avondeten maar even overslaan, op naar de rommelhoek!" Nadat ik daar was aangekomen en 300 meter gelopen had, ging ik samen met scoop en hond op de dijk zitten. Er zaten veel vogels, maar helaas allemaal ver weg. "Wacht, hiervoor lopen wat Bontbekken, misschien zit er wel een leuk strandlopertje tussen." Ik begon met afscopen en de volgende tien seconden registreerde mijn brein: "Bontbek, Bontbek, Bontbek, ah leuk, Drieteen, Bontbek, Bontbek, Zilver? Strand?! Lange poten, duidelijk zichtbare tibia, zandkleurige bovendelen, kop groter als Bontbek. Help!, een Woestijnplevier *Charadrius leschenaultii*! Snel foto's maken. Nee, eerst meeuwenfoto's wissen. Oh nee, hij vliegt!" Door de spanning verloor ik de vogel uit beeld. Ik kon de vogel na tien minuten nog steeds niet vinden. Snel besloot ik andere vogelaars te bellen, om zo de kans op het terugvinden van de vogel te vergroten. "Helaas, u heeft niet voldoende beltegoed voor dit gesprek." "Dat meen je toch niet!" Ik besloot terug

Woestijnplevier – Eemshaven – 6 augustus 2006

naar de auto te rennen, de hond te dumpen en een telefoon te zoeken. Ik hield de ene na de andere automobilist aan. Helaas wilde men niet meewerken: "Voor deze onzin lenen wij onze telefoon niet uit" of "sorry, maar wij hebben geen mobiel, echt niet." Uit frustratie pakte ik mijn telefoon en belde opnieuw. De telefoon ging over! Enkele honderden meters maakten het verschil: van T-mobile-D naar T-mobile-NL. Marnix Jonker, die wist dat ik in de Eemshaven was, belde direct terug: "Hoi Dušan, zeg het eens." Ik schreeuwde: "Nu direct komen, bel iedereen op, Woestijnplevier rommelhoek!" Ik rende terug naar de dijk waar mijn scoop nog stond en na een minuut zoeken kreeg ik een slapende vogel in beeld. "Is dat hem, of is het een Krombekstrandloper *Calidris ferruginea*?" Na vijf minuten wachten was het raak: kop uit de veren, 100% zeker een Woestijnplevier! Ik begon snel bewijsplaatjes te schieten. Helaas waren de batterijen na vijf plaatjes al leeg. Gelukkig arriveerde Marnix al snel. "Vertel me Marnix, ben ik aan het fantaseren?" "Nee hoor Dušan, het is er echt één!" Al snel kwamen ook andere Groningers, soms in groepjes, maar meestal een voor een, aangerend. Geen van hen heeft de vogel door de scoop bekeken zonder hijgende geluiden te produceren. De vogel rende inmiddels druk heen en weer en werd vaak omsingeld door Bontbekken, wat resulteerde in hilarische gevechtssituaties. Daarbij liet de Woestijnplevier zich, soms tot op 50 meter afstand, goed bekijken. De vogel werd tot aan het donker getwitched door zeventien fanatieke Groningers. De volgende ochtend bleek te vogel te zijn gevlogen.

FOTO: DUŠAN BRINKHUIZEN

Determinatie

Toen ik de vogel ontdekte, wist ik direct dat het om een Woestijnplevier of Mongoolse Plevier *C. mongolus* moest gaan. De twee soorten kunnen sterk op elkaar lijken, dus het was zaak om de determinatie goed af te ronden. Dit was niet moeilijk. Je hebt namelijk Woestijnplevieren met grote snavels (de ondersoorten *C. l. crassirostris* en *C. l. leschenaultii*) en kleine snavels (*C. l. columbinus*). Mongoolse Plevier heeft een kleine snavel. De vogel in kwestie had een opvallend grote snavel. Dus het ging om een Woestijnplevier en dan waarschijnlijk om de grootste ondersoort met de langste snavel: *C. l. crassirostris*. Twee dagen daarvoor was ook een 'langsnavelige' Woestijnplevier waargenomen bij IJmuiden (Brinkhuizen & van der Schot 2006). Het betrof hier dus mogelijk dezelfde vogel. Bestudering van de foto's van de vogel van IJmuiden deed echter meerdere waarnemers vermoedden dat de Woestijnplevier van de Eemshaven toch een ander individu betrof. Helaas zijn de foto's van de Eemshaven niet van voldoende kwaliteit om dit met zekerheid te kunnen aantonen.

Verspreiding en voorkomen

Woestijnplevier broedt van Turkije via het Kaspische Zeegebied tot ver naar het oosten, in het westen van China en Mongolië. De soort overwintert in Afrika, Zuid-Azië en Australië (van den Berg & Bosman 2001). De vogel van de Eemshaven is inmiddels aanvaard door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (zie www.dutchbirding.nl) en betreft het eerste geval voor de provincie Groningen. De vogels van IJmuiden en de Eemshaven betroffen het tiende respectievelijk het elfde exemplaar voor Nederland (Brinkhuizen & van der Schot 2006).

Literatuur

van den Berg, A.B. & C.A.W. Bosman 2001. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. Tweede, herziene druk. GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.

Brinkhuizen, D. & W. van der Schot 2006. Woestijnplevieren te IJmuiden en Eemshaven. Dutch Birding 28: 339-340.

Dušan M. Brinkhuizen
Koninginnelaan 18a
9717 BT Groningen
d.m.brinkhuizen@gmail.com

Oost

Spotvogel

Iedere vogelaar weet dat de mooiste vogels het verst weg zitten, en om dit duidelijk te maken zal ik iets vertellen over mijn laatste twee reizen. De eerste ging naar Vlieland - lekker dichtbij in eigen land. De tweede helemaal naar de republiek Macedonië - en u voelt nu al waar ik de beste waarnemingen heb gedaan.

De reis naar Vlieland kost vanuit de stad Groningen een uurtje of drie. Met de auto over Drachten en Leeuwarden naar Harlingen en dan nog anderhalf uur op de boot die, hoe hebben ze het verzonnen, Vlieland *heet. De volgende morgen werd ik wakker van de* ka-ka-ka*-geluidjes van groepjes Kauwtjes die overal op camping Stortemelk rondvliegen - in Nederland moet de vogelaar zich nu eenmaal behelpen met gewone soorten. Omdat ik Achilles Cools niet ben, kan ik me met het gedoe van deze zwartrokken echt niet lang vermaken en na een uurtje of twee had ik wel genoeg gebikker en onderling gekonkel gezien. Op het strand achter de camping (meer dan wat strand hebben ze op zo'n eiland niet) stonden tientallen Zilvermeeuwen op een strekdam, waarvan één met een grote zwarte kleurring met het nummer 1. Het kostte me wel een half uur om die af te lezen, waarbij ik ook moest constateren dat de geringde meeuw een van de rest afwijkend koppatroon had. In een strandplas was een doodgewone Kokmeeuw bezig garnalen te vangen op Visarend-manier. Het beest vloog even op uit het water en dook dan met nek en kop terug in de plas. De volgende dag was in dezelfde plas dezelfde Kokmeeuw (denk ik) op dezelfde wijze aan het jagen - kennelijk een garnalenspecialist. Wat moet je daar nou mee? Ondertussen was er op de spiegelgladde zee enige commotie te bespeuren. Een gemengd stel zeevogels cirkelde boven een bepaalde plek en dook zo nu en dan het water in. In de felle zon (het was eigenlijk wel erg lekker op dat strand) lichtte zo nu en dan een wit geschitter uit de deining op en na wat getuur door de kijker kwam ik tot de conclusie dat er vlak voor de kust enige groepjes Alken aan het vissen waren. Alken, geen Zeekoeten. Ik vond dat eigenlijk wel opmerkelijk. Op een gegeven moment vlogen in één groep een Dwergmeeuw, een Kokmeeuw, een Grote Stern en een Visdief.*

Veel is er in eigen land niet te zien, maar dit was toch wel aardig. Ik hief wederom de kijker en daar vloog een diepbruine schicht het beeld in. Een juveniele Kleine Jager, pal vóór mij over de zeereep. Even later kwam een grijze, ook juveniele, Jan-van-gent een metertje of twintig achter de branding een duikshow geven. Als je toch op zo'n saai Nederlands strand staat, kun je niet veel anders doen dan naar dit soort doodgewone dingen kijken.

De volgende dag maakten we een fietstocht - dat doet iedereen daar, dus wij ook. De zon scheen ook weer en er waren overal Tapuiten die parmantig rechtop heen een weer hopsten op de kale stukjes in de duinen. Families Roodborsttapuiten bewaakten de rozenbottelbosjes. In de Kroonpolders duizenden vogels in de vijvers, waaronder prachtige groepen Lepelaars en Kluten. Ik herkende enkele Oeverpiepers aan het felle gepiep (wel door een zichtwaarneming bevestigd natuurlijk) en kwam tijdens het wandelingetje over de dijk tot meer dan 25 soorten. Op de terugweg een groep Barmsijzen in een struik en Brandganzen in de lucht.

En dan ben ik nu eindelijk toe aan het exotische Macedonië. Wij brachten bijna een week door in Skopje en ik ging elke dag vogelen. Ik zag Stadsduiven en Huismussen en op de voorlaatste dag een Roodstuitzwaluw en ik meen zelfs een Kuifleeuwerik. Nou, die zijn er in Nederland niet meer!

Ik wil dit stukje dan ook besluiten met de bekende spreuk voor kleinbehuisden: 'Oost, West, etc.'

Patrijzen in de Woldstreek

Jan Glas

Met mijn opa

Hellum: In de jaren vijftig, ik was een jaar of tien, ging ik vaak met mijn opa het veld in naar de Deldens of de Sjalottenpolder. De Deldens was een laag stuk land dat in de winter geregeld blank stond. Het waren kleine perceeltjes grasland, doorsneden met slootjes en een wijk. In deze wijk vingen we kleine snoeken. Met een schepnet in de hand liepen we op blote voeten door de modderbodem. Het water werd troebel en zuurstofarm, de snoekjes hapten naar lucht en werden gevangen.

Het kanaaltje met de naam Sjalottenpolder was een zijtak van de Haansvaart. Rond 1890 zijn dit soort kanalen met de hand gegraven, ze werden gebruikt om landbouwproducten en mest af en aan te voeren. Met de ruilverkaveling zijn deze zijtakken gedempt, de Kappershuttenweg loopt hier nu overheen. In de Sjalottenpolder gingen we vissen met een hengeltje of er werd een rij zethengels uitgezet. Een zethengel was een stok met een lang snoer voorzien van een haak met daaraan een vette wurm. Mijn opa vertelde ook wel eens kikkerbilletjes te gebruiken. Volgens hem hadden de kikkers geen pijn, het waren immers koudbloedige dieren. 's Zomers tegen de avond was het schitterend bij de Sjalottenpolder, er liep een zandpad langs en daarnaast akkers met vooral graan en korenbloemen. Vogels die veel voorkwamen waren de Gele Kwikstaart, Graspiepers, enkele Paapjes en Grauwe Gorzen, altijd roepende Koekoeken en overal zingende Veldleeuweriken. Hier zag ik voor het eerst Patrijzen. Mijn opa paste op mijn hengel en ik lag languit in de berm, kijkend naar koppels Patrijzen met veel kuikens die uit het graan kwamen en op het zandpad gingen badderen. Vogels kijken was spannender dan vissen.

De Patrijs - soortbeschrijving

Met 132 soorten zijn de veldhoenders (Perdicinae) de meest vormenrijke onderfamilie van de fazantvogels. Het uiterlijk is meestal tamelijk gedrongen, de snavel kort en het loopbeen betrekkelijk kort, met of zonder spoor. Het gewicht varieert van 45 gram (dwergkwartel) tot drie kilogram (rotshoender). De Patrijs weegt ongeveer 300 tot 400 gram. De veren hebben meestal een schutkleur, de staart is meestal kort. Patrijzen zijn alleseters. Er zijn drie verwante geslachten: patrijsvogels, kwartels en tandhoenders.

Onze Patrijs behoort tot het geslacht Perdix en wordt aangeduid als *Perdix perdix*. Een ondersoort, de 'Veenpatrijs' *Perdix perdix sphagnetorum* leefde hier vrij zeker, voor de ontginningen. In de *Avifauna van Nederland* (Brill 1970) staat hierover: "Zeer schaarse en thans door vermenging met de nominaatvorm *perdix* vrijwel verdwenen broedvogel van de drie noordelijke provincies. Standvogel". Vooral langs onze oostgrens met Duitsland kwamen tot in de jaren tachtig nog Veenpatrijzen voor. De Veenpatrijs was kleiner van stuk en had over het geheel genomen een donkerder kleur. Onze Patrijs is een echte standvogel en komt vooral voor in een kleinschalig akkerlandschap, ook op zogenaamde ruderale terreinen, braakgelegd, met akkerrandenbeheer enzovoort, en in veel mindere mate op grootschalige weilanden en akkers. In de herfst en in de winter leven Patrijzen in groepsverband, vroeger in groepen van 50 of meer, tegenwoordig tot

FOTO: REINT JACOB SCHUT

zo'n twintig stuks.
Vroeg in het voorjaar vanaf eind februari vormen zich de paartjes. De oudere vogels zijn meestal de territoriale dieren. Ze dulden geen andere paartjes binnen hun gezichtskring. Het broeden begint zo tegen eind april. Het nest met daarin tien à twintig eieren (een legsel) bestaat uit een ondiep kuiltje op een beschutte plek, aan de rand van een akker en is bekleed met dor gras en bladeren. De eieren worden met tussenpozen van een à twee dagen gelegd en bedekt met nestmateriaal tot het broeden begint. Het vrouwtje broedt alleen, het mannetje is in de buurt tijdens een broedduur van 23 tot 25 dagen. De jongen zijn donzige nestvlieders en worden door beide ouders verzorgd. Ze groeien erg snel en na tien of elf dagen kunnen ze al fladderen. Goed vliegen doen ze na zestien dagen en het gehele verenkleed is compleet na een kleine vier weken. Tot de volgende lente blijven ze bij elkaar.

Oude Schoolmeesterrapporten

Het Rijksarchief te Groningen bezit waardevolle gegevens uit de vorige eeuw. In **1828** werd door de Commissie van Onderwijs in de Provincie Groningen een vragenlijst voorgelegd aan schoolmeesters in alle gemeenten. Een van de vragen betrof het voorkomen van planten en dieren in hun omgeving. Vraag 8 luidde aldus: Welke zijn er de voortbrengselen uit ieder der drie natuurrijken? Deze vraag betreft zowel het dierenrijk als het plantenrijk en de delfstoffen.

Harkstede: Uit het Dierenrijk heeft men hier paarden, koeien, schapen, varkens, huisdieren, enz. hazen, en vele vossen, voorts grevings, bunzings, enz., **Patrijzen**, ganzen, zwanen, eenden enz. otters, veel visch als baars, snoek, zeelt, voorn, inzonderheid aal en paling.
Het belangrijkste dat de grond voortbrengt is: haver, van welk product wordt uitgevoerd, aardappelen, erwten en bonen, tot eigen gebruik en meest alle tuinvruchten die hier welig groeien, maar men verbouwt weinig rogge, boekweit, garst. Delfstoffen: uit de grond graaft en haalt men veen dat tot baggel bereid wordt. Andere delfstoffen hier niet gevonden.

Scharmer: Dierenrijk: paarden, runders, schapen, varkens, enz. Plantenrijk: rogge, haver, boekweit, tuinvruchten, gras, riet etcetera. Delfstoffen: turf of bagger.

Colham: Het Dierenrijk bevat niets bijzon-

Patrijs – Blijham

ders dan adders en hagedissen. Plantenrijk: veel rogge, boekweit, aardappelen, en weinig haver, tamelijk veel eikenhout en verder de gewassen aan zandgrond eigen. Uit het Delfstoffenrijk: zoden die men in de heidevelden steekt en tot brandstof gebruikt.

Slochteren: Dierenrijk: paarden, koeien, schapen, zwijnen, gevogelte, wild en vissen is het tamelijk voorzien. Plantenrijk: rogge, haver, boekweit, gerst, koolzaad, aardappelen, peul- en boonvruchten en houtgewas. Delfstoffen: leem en turf.

Schildwolde: Dierenrijk: paarden, ossen, koeien, schapen, varkens, hazen, vossen, **Patrijzen**, watersnippen, wilde eendvogels, velerhande soort van visch als: aal, baars, snoek, brazem, karpers enz. Plantenrijk: rogge, boekweit, haver, garst, raapzaad, weit, aardappelen, vlas, knollen, wortelen en allerlei tuinvruchten en houtgewas. Delfstoffen: leem tot het metselen en plaveyen der muren, en het leggen van dorsvloeren en een weinig veen tot turf en bagger.

Hellum: Dierenrijk: paarden, koeyen, schapen en varkens, vossen, bunsings, wezels, hazen en **Patrijzen**, hoenders, eenden en ganzen. Plantenrijk: rogge, haver, gerst, boekweit, koolzaad, knollen, wortels en aardappelen, ooft en tuinvruchten. Delfstoffen: het benodigde zand, leem en turf voor de inwoners.

Siddeburen: Dierenrijk: paarden, runders, schapen, varkens, ganzen, eenden en hoenderen enz. Ook heeft men hier en daar

	1852	1950	1961	1980	2000	2000 landelijk
Tarwe*	16	1.494	2.976	3.071	1.804	137.000
Rogge	1.007	1.853	591	21	10	6.000
Gerst**	102	520	323	913	532	47.000
Haver	2.112	2.234	1.804	806	162	2.000
Peulvruchten	39	258	34	18	8	3.000
Koolzaad	298	672	4	99	44	1.000
Aardappels	402	2.213	2.230	3.287	2.105	18.000
Vlas	0	50	715	0	0	4.000
Bieten	0	279	380	496	734	111.000
Mosterdzaad	4	0	0	0	0	0
Karwijzaad	25	0	0	17	3	0
Kanariezaad	6	0	0	0	0	0
Graszaad	400	0	0	51	301	22.000
Snijmaïs	0	0	0	55	530	205.000
Uien	0	0	0	0	0	20.000
Overige	0	0	0	47	112	14.000
Totaal	4.796	9.573	9.200	8.881	6.345	752.000

Tabel 1 Verbouwde gewassen gemeente Slochteren

*** Tarwe 1980: onderverdeeld in zomertarwe 608 ha. en wintertarwe 2463 ha. Tarwe 2000: onderverdeeld in zomertarwe 208 ha. en wintertarwe 1596 ha.**

**** Gerst 1980: onderverdeeld in zomergerst 647 ha. en wintergerst 266 ha. Gerst 2000: onderverdeeld in zomergerst 503 ha. en wintergerst 29 ha.**

Cultuurgrond in 2000 in totaal 12.202 ha., inclusief weide.

Bronnen: gegevens voor de jaren 1852, 1950 en 1961 komen uit: K. ter Laan, *Geschiedenis van Slochteren***, 1962; voor de jaren 1980 en 2000: CBS Landbouwtellingen.**

enkelen die zich met de Byenteelt onledig houden. Plantenrijk: rogge, boekweit, aardappelen, en haver zijn de hoofdproducten terwijl koolzaad, tarwe en zomergerst, schoon nog al verbouwd wordende minder voordeel opleveren. Delfstoffen: baggerturf voor eigen huisbrand en leem aarde dewelke uitsluitend wordt gebruikt zoo tot het leggen van dorschvloeren, als tot het metselen van muren.

Op de 8ste juni 1892 werd de 'Haansvaart' feestelijk in gebruik genomen. Ter ere hiervan had ds. P. Zuidema een gedicht van zeven coupletten gemaakt, waarvan ik hier een couplet citeer:

Voor dat 't kanaal er nog niet was
Was Hellum deels gelijk moeras
Waar bijna niets wou groeien
Deels was het hoog en dorre grond
Waar men geen fleur of leven vond
Wel 'd Erica wou bloeien

Zowel de schoolmeesterrapporten als een couplet van het gedicht als boven geven ons een blik op een landschap dat optimaal geschikt was voor hoenderachtigen (Patrijzen). Rogge, haver en boekweit zijn onmisbaar voor jonge Patrijzen. Het waren kleine akkertjes met overal stukjes onland ertussen, zowel hoge akkertjes als veel drassige plekken. Ook groeide er heide. **Als bewoners worden zowel vossen als Patrijzen genoemd**.

De verbouwde gewassen in de gemeente Slochteren

De ontwikkeling van de akkerbouw in de gemeente Slochteren is in tabel 1 weergegeven.

Ontginningen, kunstmest, chemische bestrijdingsmiddelen en mechanisatie

Als de ontginningsmachine op volle toeren draait, wendt natuurbeschermer Jac. P. Thijsse zich tot de Tweede Kamer tegen deze aantasting van de natuur. Niemand luistert in de crisisjaren. De omslag komt aan het eind van de jaren vijftig. Vanaf 1961 stoppen de ontginningen ter wille van de natuurbescherming en recreatie. In de twintigste eeuw is er 350.000 hectare woeste grond omgezet in landbouwgrond. Het gebruik van kunstmest is in ongeveer dezelfde periode toegenomen van 50.000 tot 630.000 ton. Kort voor de Tweede Wereldoorlog was de Nederlandse boer reeds de grootste kunstmestgebruiker in de wereld.

Misschien wel het allergrootste probleem op onze mooie planeet betreft de chemische vervuiling. De afgelopen 50 jaar produceerde de mens ongeveer 80.000 nieuwe chemische stoffen. De grootste vinding leek DDT, in 1939. Het werd onthaald als een wondermiddel en heette onschadelijk te zijn voor dieren en vogels. Zo zei men. De oogsten namen spectaculair in omvang toe. In 1962 ontdekte de wetenschapper Rachel Carson dat insecten en wormetende vogels massaal stierven in gebieden waar DDT werd gebruikt. Ook had DDT een grote negatieve invloed op het aantal jongen van dieren en vogels en van sommige vogelsoorten werden de eischalen flinterdun. Haar boek *Silent Spring* bracht een schokeffect teweeg. President Kennedy zag het gevaar. Binnen acht maanden wist hij dat het verhaal van Carson klopte en ging over tot het nemen van maatregelen. In 1970 werd DDT in Europa verboden. Tegenwoordig komt het nog overal in het milieu voor. Enkele middelen, zoals aldrin, dieldrin en heptachloor, zorgden in de jaren zestig ook voor een enorme vogelsterfte op akkerland. Deze en soortgelijke middelen mogen gelukkig niet meer worden gebruikt. De hoeveelheid bestrijdingsmiddelen die wordt gebruikt is op zijn retour, van 35.000 ton werkzame stof in 1984 naar 15.000 ton in 1997. Een goede ontwikkeling.
De landbouwtrekker heeft het gezicht van het boerenbedrijf totaal veranderd. Hij is het symbool van de mechanisatie. Het werkpaard heeft plaats moeten maken voor het ijzeren paard. In 1913 reden er twee exemplaren in Nederland, rond 1960 waren dat er 80.000 en in 1999 was het aantal opgelopen tot zo'n 175.000 stuks. Het aantal pk's is vertienvoudigd van zestien naar 160 pk. De

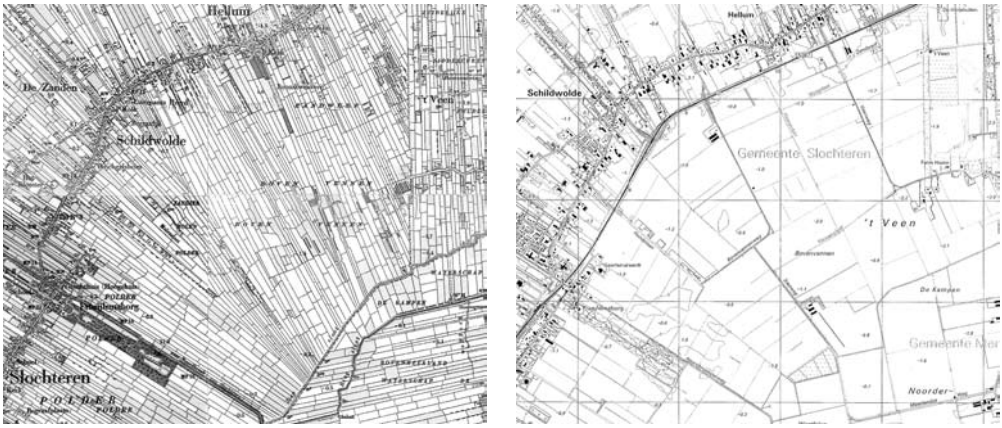

Figuur 1. Gebied ten zuiden van de dorpen Hellum en Schildwolde (atlasblok 07-47). Links de verkaveling rond 1900, rechts de situatie in 2005.

snelheid van 15 à 25 km per uur waarmee nu het land wordt bewerkt, gezaaid, gepoot, bespoten en geoogst tot in iedere uithoek van het perceel is niet bij te benen voor onze akkervogels. De cyclomaaier is verwoestend voor bodembroeders. Met akkerrandenbeheer probeert men plaatselijk iets aan de slechte situatie te verbeteren.

Bron: De meeste van de in deze drie alinea's gebruikte gegevens komen uit het vakblad *de Boerderij*.

Gesprekken met oude jagers

Rond 1983 ben ik voor het maken van een oud jachtverhaal bij de dochters van Tjaard Bos en Krieno Wildeboer geweest. Citaat: "Eltje Haan was van 1900 tot 1950 naast de grootste bijenhouder ook de laatste broodjager, samen met Tjaard Bos en Sibolt Schreuder." De wildstand, vooral Patrijzen, was toen nog zeer rijk. De Patrijzen gedijen goed in een kleinschalig landschap met zandpaden, roggevelden en vooral veel insecten en onkruidzaden.

In één jachtseizoen, van september tot eind december, werden door het drietal over de duizend Patrijzen geschoten. (zie figuur 1, ongeveer 1000 hectare). Een jonge Patrijs bracht voor de oorlog 75 cent op. In de jaren vijftig waren het Tjaard Bos en Krieno Wildeboer die het wild de stuipen op het lijf joegen. Pacht werd er niet betaald, de landeigenaar kreeg veelal een haas. Tot ongeveer 1945 reed de bodekar (getrokken door een paard) van de gebroeders Emmelkamp uit Siddeburen twee keer per week naar Groningen. De jachtbuit uit de Woldstreek kwam daar bij de poelier terecht.

Mans Groeneveld (een oude jager uit Overschild) vertelde mij dat vroeger (voor de oorlog) rond Overschild veel Patrijzen met strikken werden gevangen. Deze strikken werden daartoe geplaatst in een ploegvoor. Patrijzen zochten hier graag dekking. De laatste voor lag vaak langs een zandpad of slootkant, inclusief de grasrand was de dekking optimaal.

Tijdens een SOVON-ganzentelling (winter 2002) in het gebied Dannemeer kwam ik in gesprek met de oude heer Lenting (toen 85 jaar oud). Tijdens zijn werkzame jaren was hij watermolenaar Schildmeer/Afwateringskanaal en een verwoed jager. In plaats van ganzen waren er vroeger vooral Patrijzen in het gebied Dannemeer (zie figuur 2, ongeveer 1000 hectare).

Op 20-jarige leeftijd schoot hij 800 Patrijzen in een jachtseizoen van 1 september tot 1 januari. Het landschap was kleinschalig met veel lanen, deze werden veelal gerepareerd met geel zand uit een zandgat. Mooi voor

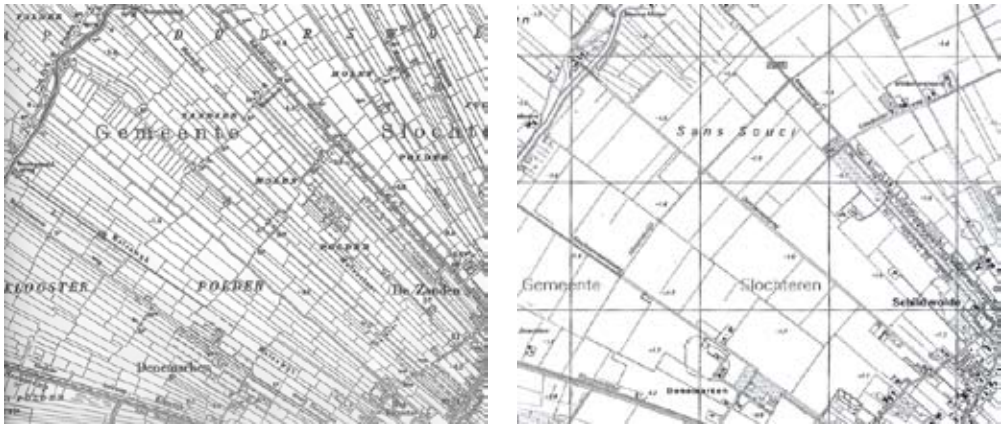

Figuur 2. Dannemeergebied (ten zuiden van afwateringskanaal, atlasblok 07-46). Links de verkaveling rond 1900, rechts de situatie in 2005.

Patrijzen om in te badderen. Er werd veel rogge en haver verbouwd. Na 1965 (ruilverkaveling) werd het snel minder, toen echter was er toch nog sprake van een jachtdag met 79 geschoten Patrijzen. De geschoten Patrijzen werden direct ontdarmd en tijdens warm weer werd er met de blote handen (de grond was erg los, er werden geen zware machines gebruikt) een kuil in de grond gemaakt. Onder in de kuil kwam een laagje gras, daarop de Patrijzen en dan weer gras met hierover weer een laagje grond. Op deze manier bleven de Patrijzen vers. 's Avonds werden ze op de fiets nog naar poelier Bergsma in de Haddingestraat te Groningen gebracht.

De winter 1979 en 1987

De vernietigende uitwerking op het landschap door middel van ruilverkavelingen is nog in volle gang. De mechanisatierace is niet meer te stoppen. In 1970 is weliswaar het insecticide DDT verboden. Maar zelfs nu, in 2007, vindt men nog steeds residuen in allerlei organismen. En herbiciden worden maximaal ingezet, geen kruidje blijft over voor zaadetende vogels. Als er dan ook nog een aantal erg strenge winters in onze contreien huishouden, dan is dat misschien net de druppel die de emmer doet overlopen. De winters van 1979 en 1987 waren zo extreem en bijzonder dat er van beide een boek is verschenen. Uit het *Sneeuwboek* (Scholma & Meijer 1979) en het *IJzelboek* (Bekink et al 1987) komen onderstaande gegevens.

Het journaal van de Barre Winter van 1979 in Groningen (een samenvatting):

12 februari 1979 – De naderende winter laat zich voor de eerste keer zien in de gedaante van een langdurige ijzelregen. Takken breken van de bomen door de zwaarte van de ijzel.

14 februari – Een dag die de Groninger bevolking niet gauw zal vergeten. Vrijwel de hele dag jaagt een sneeuwstorm met een felle oostenwind over Groningen. De wind neemt nog steeds in hevigheid toe en jaagt de sneeuw op tot metershoge duinen in een aanzicht dat doet denken aan de ijstijd. De temperatuur is min 10 graden.

15 februari – Enkele dorpen in Groningen zijn volledig onder de sneeuwmassa's verdwenen en moeten worden uitgegraven. De landmacht verleent op vele plaatsen assistentie met groot materieel.

16 februari – De wegen zijn nog nagenoeg onbegaanbaar. In kleine dorpen dreigt een voedseltekort te ontstaan. De veehouders verkeren in nood. De melk wordt niet meer opgehaald.

S. BERGSMA
WILD EN GEVOGELTE
HADDINGESTR. 15
TEL. 1674
GRONINGEN

Postrekening 180193
Specialiteit in KIEVITS-EIEREN.

December.1938

Kerstwild voor Restaurants.

M.

Hierbij ontvangt U voor de a.s. feestdagen onze noteeringen van diverse soorten versch Wild en Gevogelte.
Beleefd verzoeken wij Uw gewaardeerde orders zoo vroeg mogelijk in ons bezit te stellen.

JONGE KALKOENEN	panklaar	per pond	Fl.	0,70.
GEMESTE JONGE TAMME KANKERGanzen	"	"	"	0,60.
Gemeste tamme Eenden (Canatond)	"	stuk	"	1,10.
Poulardes (4-6 personen)	"	"	"	1,20-1,60.
Braadkuikens(3 personen)	"	"	"	0,90.
Braadkuikens (dikke 2 personen)	"	"	"	0,70.
Soep-Braadkippen	"	pond	"	0,45.
Reerug	"	"	"	1,70.
Reebout	"	"	"	1,10.
Hazen	"	stuk	"	2,00.
Wilde Konijnen	"	"	"	0,80.
Fazanten	"	"	"	1,25.
Wilde Eenden	"	"	"	0,80.
Talingen	"	"	"	0,35.
Pluvieren	"	"	"	0,45.
Houtduiven	"	"	"	0,35.
Jonge Patrijzen	"	"	"	0,85.
Jarige Patrijzen	"	"	"	0,40.

Slechte 1e kwaliteit
aflevering ZUIVER PANKLAAR!

Hoogachtend

S.Bergsma.

Figuur 3.
De kerstaanbieding van de Groningse poelier Bergsma uit 1938. De foto rechtsboven laat de inhoud van de koelcel zien; de Patrijzen hangen vermoedelijk links onderaan.
Foto's onder: de etalage en het afhangrek.

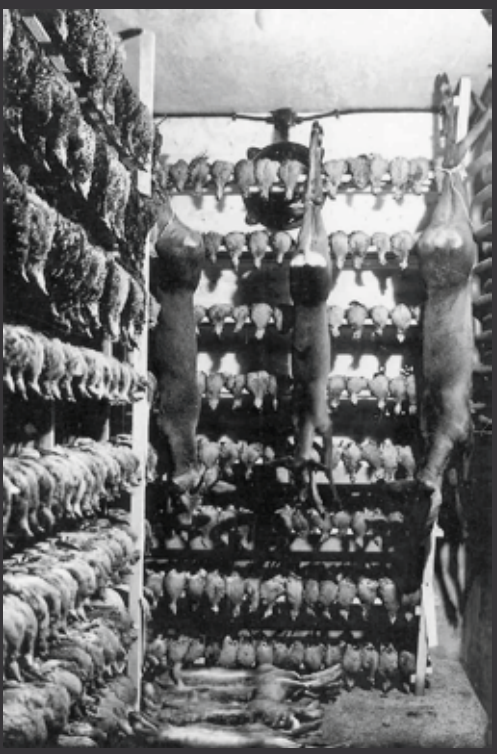

17 februari – Het sneeuwruimen komt nu goed op gang. Onder de sneeuwhopen vindt men tientallen dode dieren. Hazen, konijnen, vogels en reeën.

19 februari – Op kleinere wegen en in de polder worden rupsvoertuigen ingezet om de laatste sneeuw te ruimen.

21 februari – De bevolking houdt zich massaal bezig met het voederen van dieren, waaruit kan blijken dat het ernstigste gevaar geweken is.

Woest winterweer in maart 1987. Op 2 maart in de nacht begon het te ijsregenen en dat duurde een half etmaal, later overgaand in stuifsneeuw. De volgende dag klaarde het op en er volgde een periode van koud, helder winterweer. Veel dieren werden in hun slaap verrast en veranderden in ijsklompen. Vooral op de grond slapende vogels waren de dupe. Voor de vogels die de ijsregen hadden overleefd was het onmogelijk om aan voedsel te komen. Bij het vogelasiel van Jan de Haas te Finsterwolde werden in totaal 1949 slachtoffers binnengebracht. Een veelvoud van slachtoffers in het open veld is nooit gevonden. Aan Patrijzen werden in vier weken 116 exemplaren binnengebracht en van de Fazant 441 exemplaren. Beide soorten, die al onder grote druk stonden, zijn door beide natuurrampen verder gedecimeerd.

Eigen notities

In de strenge winter van 1979 werden in februari op voerplaatsen bij NAM-locaties te Siddeburen ongeveer 150 patrijzen waargenomen. Tijdens voederacties in de wintermaanden januari en februari 1985 zijn op verschillende locaties 109 Patrijzen waargenomen (zie figuur 4).

Op 30 december 1989 had ik in het Ufkenshuis een gesprek met de heer Jan Haan, toen 84 jaar en nog steeds actief als bijenhouder. Gedurende 51 jaar was hij landarbeider, de eerste vijftien jaar bij Clevering in

Hellum en de laatste twaalf jaar bij Steven Boer in Schildwolde. In 1935 werkte hij 60 uur in de week voor ƒ 12,50. Toch had Jan Haan nog tijd om Patrijzen te strikken, soms twintig op een dag. Een rijtje graan werd daarvoor in een vurg (ploegvoor) gestrooid. Zijn vader strikte wel 50 patrijzen op een dag. Hij vertelde dat ze graag in rode klaver of in ruige slootkanten broeden. Er waren veel soorten gewassen, kleine akkers en gespreid zichten. Volgens Jan Haan waren er vroeger meer Eksters maar ook meer kleine vogels zoals gorzen. In de winter trokken tegen de avond wolken 'grijze' (Bonte, red.) Kraaien naar het Slochterbos om te gaan slapen.
Voordat de combine zijn intrede deed, stond het geoogste graan bij de kleinere boer in grote mijten buiten te wachten op de dorsmachine. Bij de familie Pestman in Schildwolde zag schrijver dezes daar regelmatig Patrijzen bij foerageren. Kraaien trokken bovenaan de mijtschoven los en de Patrijzen wachtten beneden op de graankorrels, samen met duiven en mussen.
Soms worden ook Patrijzen verkeersslachtoffer. In de jaren zeventig reed ik 's morgens vroeg in de herfst over de Kloosterlaan. In de verte zag ik een aantal hoopjes liggen op de weg, het bleken acht dode Patrijzen te zijn en ze waren nog warm. Conclusie: een hele klucht (familie) tegen een auto dood gevlogen. Martinus de Boer uit Overschild en Jan Hoving uit Siddeburen vertelden mij soortgelijke verhalen over een dood gevlogen klucht op de Meenteweg en langs het Slochterdiep ter hoogte van het Lageland.

Van overvloed tot Rode Lijst-soort

Vanwege het feit dat de Patrijs altijd een gewilde jachtvogel is geweest, zijn er ook cijfers bekend uit vroegere periodes. Zo blijkt uit verslagen van Gedeputeerde Staten van Groningen in de jaren 1853-1856 dat er grote aantallen geschoten Patrijzen waren aangevoerd. Het betrof 16.000, 20.000, 12.000 en 14.800 stuks. De werkelijke aantallen geschoten en gestrikte vogels zullen nog aanmerkelijk hoger hebben gelegen. Een gedeelte van de Patrijzen kwam niet op de markt en gestrikte exemplaren waren meestal voor eigen consumptie of werden in de buurt verkocht. Voor 1950 werden er in Midden-Groningen, vanouds een van de beste Patrijzengebieden van onze provincie, ongeveer 100 stuks geschoten op 100 hectare. Stel dat dit het grootste gedeelte van de jonge vogels betreft. En laten we aannemen dat er op iedere vijf juvenielen twee volwassen vogels het voorjaar ingaan als broedpaar. Dan was de dichtheid voor 1950 ongeveer twintig broedparen per 100 hectare. In *De Toestand van Natuur en Landschap in de provincie Groningen* (Hall et al 1998) wordt melding gemaakt van 0,5 paar per 100 hectare in 1989 (een gemiddelde van het akkermeetnet), een getal dat verder is teruggelopen tot 0,2 paar in 1997. Dat be-

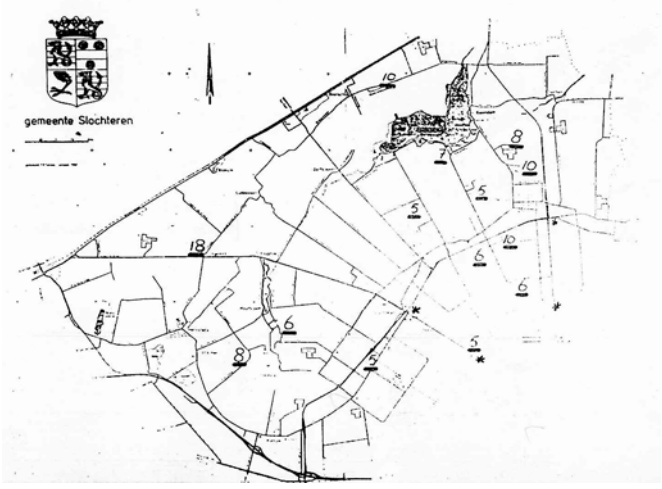

Figuur 4. Waargenomen Patrijzen in de gemeente Slochteren tijdens wintervoedering in 1985.

tekent dat er van de hoeveelheid Patrijzen van voor de Tweede Wereldoorlog nog één procent over is.

Hoe heeft het zover kunnen komen?
Het voorkomen van de Patrijs hangt onder andere samen met de grondsoort, gewassen die er worden verbouwd, hoeveelheid gebruikte mest/kunstmest, grootte van de akkers, voedsel het jaar rond voor de oude vogels, voldoende voedsel in de vorm van insecten voor de jonge vogels, mate van gebruik van bestrijdingsmiddelen, extensief/intensief bewerken van het land, jacht, dekking in het veld, functieverandering van landerijen, weersgesteldheid in het voorjaar en predatie.

Zandgrond als in de Woldstreek bleek, voor de tijd van de drainages en ruilverkavelingen, erg geschikt voor de Patrijs. Vanwege de toen nog aanwezige natte/slechte plekken en de weinige bemesting had het gewas een open structuur. Hiervan profiteerden akkervogels als Patrijs en Veldleeuwerik.
De gewassen die werden verbouwd zijn van Patrijs-gunstig gedegradeerd naar Patrijs-ongunstig. Rogge en haver hebben plaats moeten maken voor tarwe en aardappelen. Het betreft hoofdzakelijk wintertarwe en het is bekend dat akkervogels tijdens de winter volop voedsel konden vinden op ongeploegde stoppelvelden van zomertarwe.
De laatste decennia verslechterde de situatie nog verder door de teelt van snijmaïs.
Na de ruilverkaveling waren in één keer alle onverharde zandpaden, kruidenrijke bermen en slootkanten verdwenen. Voor de verkaveling had iedere boer in de Woldstreek zijn eigen opstrekkende heerd met daarbij over bijna de volle lengte een zandpad en een sloot. De overwegend smalle kavels liepen tot aan het Schildmeer in het noorden en naar het zuiden tot bijna aan het riviertje de Siepe. De percelen waren gemiddeld 2,1 hectare groot, ze varieerden van 1,2 hectare bij de kleinste tot 2,4 hectare bij de grootste bedrijven. Na de ruilverkaveling waren ze vergroot tot zo'n tien hectare en perceelsgrenzen in de vorm van slootjes en dergelijke zijn bijna overal verdwenen. Voor de Patrijs zijn het stukken land van 100 hectare en meer. Grote graafmachines waren in de jaren zestig bezig op het land van Van Niejenhuis, het laatste koppel Patrijzen met kuikens zocht dekking in onze tuin aan de Spithofslaan. De Duitsers hebben er een mooi woord voor: Flurbereinigung. Het jaar daarop geen nieuw leven meer, bijna tweeduizend jaar voor niets. Waren er vroeger blokken van 1000 hectare zonder doorgaande wegen, na de verkaveling was dat teruggebracht tot zo'n 300 hectare met alle nadelige gevolgen van dien voor akkervogels.
Als gezegd, chemische bestrijdingsmiddelen zijn fataal voor akkervogels. De herbiciden zorgden er voor dat de onmisbare akker-

Figuur 5. Incidentele waarnemingen van Patrijzen in de gemeente Slochteren 2003-2007.

kruiden verdwenen. Nog tijdens de een na laatste strenge winter haalden we, als wintervoederaars, bij de firma Fokkens te Siddeburen tientallen zakken met onkruidzaad. Na 1980 was daar niets meer te halen. Het graan dat bij Fokkens werd geschoond, was schoon vanaf het veld. Pesticiden, bleek uit onderzoek, zorgden voor minder kuikens en de kuikens die wel werden geboren verhongerden vanwege gebrek aan insecten. Ook in Slochteren ging en gaat biotoop verloren voor woningbouw, bedrijfsterreinen, recreatieplassen en natuurontwikkeling ten behoeve van moerasvogels (ook Rode Lijst-soorten). Als de natuurlijke aanwas door bovengenoemde factoren is geminimaliseerd en de plezierjacht toch doorgaat, dan is men verkeerd bezig. Het is dan een van de druppels. Dat te veel oogsten van alle tijden is, moge blijken uit een provinciaal bericht van 1860: "Hier en daar klaagt men evenwel over het verminderen der hazen en wordt zulks vooral toegeschreven, dat door de uitoefening der lange jacht (met honden) te veel wordt weggevangen. Waardoor bij minder voordelige weersgesteldheid in den tijd der teling, schaarschheid ontstaat. Patrijzen zijn er veel overgebleven, daar zij door het natte seizoen zeer wild waren."

Zolang er akkervogels zijn, zijn er ook predatoren, zij horen in onze wereld thuis. Alle predatoren werden vroeger veelvuldig gedood al dan niet om de premie die ervoor werd uitbetaald. Net als bij de jacht op de Patrijs maakte dat voor de stand niet zoveel uit. Het biotoop was immers optimaal. Behalve roofvogels waren dat vooral wezels, hermelijnen en bunzingen. Piet Buitenkamp werkte rond 1950 bij een van twee dorsmachines. Hij vertelde: "We hadden 21 boeren als klant en ieder seizoen werd er bij twee à drie boerderijen een bunzing gevangen. Ze kwamen tevoorschijn als de laatste schoven de dorsmachine in gingen. Zo'n zeven gulden brachten ze op, genoeg voor de aanschaf van een fles Jonge Klare." Voor 1940 waren er in Hellum 36 akkerbouwers, in 1985 waren dat er twintig en anno 2007 zijn er nog acht. We kunnen rustig stellen dat er in Hellum op zo'n vijf plaatsen bunzingen voorkwamen. Tegenwoordig zijn meldingen van bunzingen schaars.

Recente losse waarnemingen uit de Woldstreek vanaf Kerst 2003

In de jaren 2003-2006 zijn waarnemingen van Patrijzen ingestuurd naar de website van de werkgroep Natuur en Landschap Duurswold (www.werkgroepnld.nl). Deze staan vermeld in tabel 2. De meeste van deze waarnemingen zijn gedaan nabij akkerranden, braakliggende terreintjes en nieuw ingerichte natuurgebieden (Strategisch Groenproject Midden-Groningen). De waarnemingen zijn zeker niet gebiedsdekkend. Zie ook figuur 5.

Pogingen tot herstel

Op dit moment wordt op een à twee procent van het areaal akkerland iets voor akkervogels gedaan, meestal in de vorm van akkerrandenbeheer. Om effect te sorteren zou dit minimaal vijf procent moeten zijn. Ook de kwaliteit van de akkerranden is van groot belang. Uit onderzoek (Koks et al 2001) blijkt dat brede faunaranden een positief effect op akkervogels, insecten en muizen hebben. Duoranden (veel variatie, plaatselijk kort gemaaid) pakken positief uit voor de Veldleeuwerik, de drie-meterranden hebben vooralsnog weinig effect (van 't Hoff & Koks 2007). Maaien voor half juli is uit den boze en nooit mag de gehele rand in één keer worden gemaaid. Op een nog erg bescheiden schaal laat het waterschap taluds ongemoeid en sommige boeren werken daar ook aan mee door in een niet-schouwbare sloot het riet te laten staan. In een sloot haaks op de Haansvaart resulteerde dat gelijk in een aantal broedpaartjes rietvogels met als topper een Blauwborst met jongen. Robuuste verbindingszone's vanaf de Ecologische Hoofd Structuur zouden een opsteker kunnen zijn voor onze akkervogels.
Op het symposium ter gelegenheid van het nieuwe rapport 'Toestand van Natuur en Landschap 2006 in de provincie Groningen' was een van de sprekers de directeur-generaal Natuur van het ministerie van

datum	Patrijzen gezien te	melder/waarnemer	aantal
25-12-03	Uiterburenweg - tussen sparren	Johan Bergsma	4
16-06-04	Slochterdiep - vooraan oostkant	Jan Glas/Jan Hoving	1
01-08-04	Dannemeer - akkerrand tegen Slochteren	Jan Venhuizen	15
14-10-04	Dannemeer - akkerrand tegen Slochteren	Jan/Froukje Glas	13
20-10-04	Luddeweer - op maïsstoppel - juveniel	Jan Hoving/Glas	6
herfst 04	't Veen - Siep- akkerrand/braakland (13+5)	Jan Hoving/Kampen	18
herfst 04	Meenteweg - land Pimmelaar	Carel Leemhuis	8
herfst 04	Meenteweg - bij boerderij van Eerden	van Eerden	15
14-11-04	Tetjehorn - bij boerderij Huissoon	Jan Glas	8
14-11-04	Uiterburenweg - houtwal/camping	Wildeman	5
25-01-05	Luddeweer	Johan Bergsma	14
01-03-05	Zandwerf - Hellum	Jan Hoving/Schepel	8
-03-05	Zandwerf - Hellum- in een tuin	N. Nanning	11
05-03-05	Dannemeer - akkerrand tegen Slochteren (9+2+2)	Jan Glas	13
25-03-05	Dannemeer - akkerrand tegen Slochteren	Jan Glas	2
-03-05	Dannemeer - Slochterdiep/Schaaphok	Thomas Fledderman	8
07-04-05	Eideweg – kwekerij	de Vries	4
15-04-05	Uiterburenweg - houtwal/camping	Jack Smit	4
23-04-05	Woudbloem Ae's	Staatsbosbeheer	2
01-04-05	Zandwerf – Hellum	Jan Hoving/Nanning	2
20-04-05	Skaldmeer - Schaaphok	Hein Kuiper	4
06-08-05	Siddeburen - Leentjer	Jan Kuipers	2
15-10-05	Dannemeer	Jan Hoving	9
06-11-05	Zandwerf – Hellum	Hoving/Nanning	8
17-12-05	Skaldmeer	Hoving/Glas	5
30-12-05	Dannemeer	Jan Glas	6
06-03-06	Overschild - Meerweg op braak (1 paar)	Carel Leemhuis	2
20-04-06	Tetjehorn	Avifauna	1
23-04-06	Overschild - Meerweg op braak (2 paar)	Carel Leemhuis	4
22-05-06	Schildwolde - Hondelaan (1 paar)	Hanneke Terpstra	2
22-05-06	Slochtermeenteweg (1 paar)	Carel Leemhuis	2
29-06-06	Slochtermeenteweg (1 paar)	Carel Leemhuis	2
15-07-06	Overschild (1 paar + 6 juveniel)	Thomas Fledderman	8
16-07-06	Hondelaan en omg. (3 paar met min. 6 en 2 juv.)	Hanneke Terpstra	11
01-09-06	Overschild - op erf	Anja Huyssoon	7
14-10-06	Veenweg – Hellum	Jan Hoving	7
14-10-06	Hondelaan	Hanneke Terpstra	9
01-11-06	Veenweg – Hellum	Jan Hoving/Nanning	9
24-11-06	Damsterweg	Willem Wind	12
13-12-06	Eideweg - grens Noordbroek	Jan Hoving	5
17-12-06	Korengarst	Avifauna	9

Tabel 2. Recente losse waarnemingen uit de Woldstreek vanaf Kerst 2003

LNV, Prof. dr. André van der Zande. Naar aanleiding van steeds maar weer sombere berichten over akker- en weidevogels stelde hij voor om te komen tot nieuwe ruilverkavelingen, maar dan met herstel van natuur en cultuur. Een nieuw Deltaplan voor het landschap. Nu er straks grote oppervlaktes tarwe en maïs worden geteeld ten behoeve van brandstof, voor onze heilige koe, zal dat Deltaplan er ook moeten komen. De ziel moet weer terug in het landschap. Anders zijn we geen goede rentmeesters.

Met zijn opa

In 2015 laat opa zijn kleinzoon Leeuweriken horen en korenbloemen, herderstasjes en Patrijzen zien.

Literatuur

Bekink, C., R. van den Heuvel & G. Kral 1987. IJzelboek. Veendam.

Brill, E.J. 1970. Commissie voor de Nederlandse Avifauna 1970. Avifauna van Nederland. Leiden.

Hall, M.P., J. van 't Hoff, R. de Koning, J. Meijering & K. van Scharenburg 1998. De Toestand van Natuur en Landschap in de provincie Groningen. Provincie Groningen, Dienst Ruimte en Groen. Groningen.

van 't Hoff, J. & B. Koks 2007. Broedvogels in duoranden en leeuwerikvlakken. Tussenrapportage van het onderzoeksjaar 2006.

Koks, B., K. van Scharenburg & E.G. Visser 2001. Grauwe Kiekendieven Circus pygargus in Nederland: balanceren tussen hoop en vrees. Limosa 74 (2001): 121-136.

Scholma, M. & F. Meijer 1979. Sneeuwboek – Groningen februari 1979. Bedum.

Illustraties: Jan Glas, Johan Bergsma e.a.
Tekst: Jan Glas, Hellum (jglas@planet.nl)
Redactionele medewerking: Menno Gerkema
©NLD 2007. Werkgroep Natuur en Landschap Duurswold
www.werkgroepnld.nl

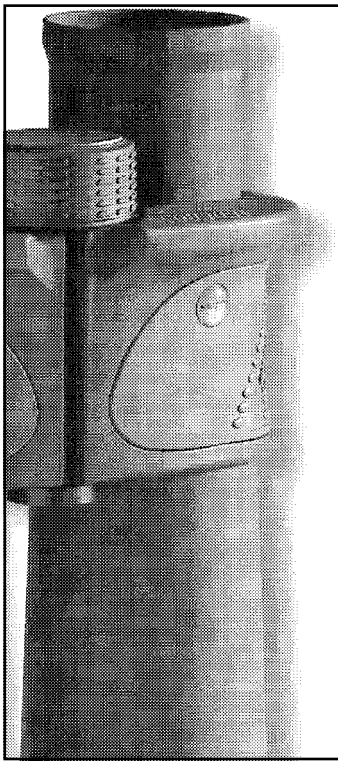

* Fotoservice
* Alle grote merken compact/reflex/digitaal
* 80 Types verrekijkers en telescopen op voorraad
* Ook astronomische telescopen
* Swift - Bynolyt - Zeiss
* Swarovski topdealer
* *Vriend Stichting Het Groninger Landschap*

ipkes COMBI FOTO-VIDEO

Poelestraat 19 - 9711 PG Groningen
Telefoon (050) 312 86 84

Excursieverslag Borkum

Duco Furda

Bijna twintig volwassenen en twee kinderen vertrokken zaterdag 8 september 2007 op de boot richting Borkum. De dag begon niet al te best want de boot was een dik kwartier te laat, het treintje was ontspoord (zonder ons gelukkig) en de dag was in totaal een uur korter dan gepland. Maar daardoor lieten we onze dag niet verpesten en tientallen ogen werkten aldoor op volle gang.

De dag begon al vroeg met Dwergsterntjes, Drieteenstrandlopers, Kanoeten en ruim 200 zonnende zeehonden! Langs het wad werd om de honderd meter gestopt voor een mogelijke?? of misschien zijnde vogel, maar daardoor werd alles juist nog leuker en is er nog meer gezien.
De Slechtvalk, Groenpootruiters en Lepelaars waren de hele tijd goed aanwezig en de zwaluwen vlogen ons om de oren. De Goudplevier, de Zilverplevier, de Blauwe Kiek en een mysterieuze mysterievogel, bijna iedereen was er, bijna, want er miste nog iets: iets geks, iets raars of iets bijzonders. En aan het einde van de dag, midden in de Waddenzee, kwam onze wens uit: de Noordse Stormvogel bezegelde het slot van deze topdag!

Duco Furda (11 jaar)

Excursieverslag Borkum (2)

Loek Scholtens

Zaterdag 8 september 2007
Om 10.00 uur verzamelden zich 23 personen in de Eemshaven onder leiding van Wim Woudman voor een vogeltocht naar het Duitse eiland. Bij vertrek direct al een kwartier vertraging, maar met goed weer kiezen we het ruime sop.
Met nestor Piet Glas voorop, nemen we bezit van het bovendek en zien weldra de eerste Grote Stern en troepjes Visdieven. Tijdens de overtocht helaas geen jagers kunnen scoren. Als we langs de havenpier van Borkum varen, duikt een tiental Dwergsterns in de golven en scharrelen tientallen Steenlopers op de kade. Fantastisch zijn de 'wolken' steltlopers die richting Rottumeroog afzakken, hel oplichtend in het fraaie zonlicht.
Op Borkum aangekomen hebben we ruim een uur vertraging doordat het boemeltreintje is ontspoord. Als de bussen ons eindelijk naar het centrum brengen, kunnen de fietsen gehuurd worden en gaan we op pad naar het voor de meesten onbekende deel van dit eiland.
De eerste stop is op het Noordzeestrand, waar een tiental Kanoeten, Wulpen en Drieteenstrandlopers kan worden gespot. Op de zandbanken kunnen we ruim 200 zeehonden observeren, een ongekend aantal.
Verder gaat het dan, over de kruin van de dijk fietsend, met een fraai overzicht over de kwelders en prielen, met tientallen Smienten spetterend in het water; maar wel attent, want de Slechtvalk heeft geduld en zit op de uitkijk om toe te slaan.
Er zijn zelfs nog Lepelaars aanwezig, eerst een groepje van vier, maar even later in het duinmeer een groep van ruim 35 stuks en nog een flinke groep Kluten. Witgat en

Groenpootruiter voelen zich hier thuis. Terwijl we weer verder fietsen richting Sternklippdunen, is het een prachtig gezicht hoe Boerenzwaluwen profiteren van ons fietsgedrag, waarbij insecten worden opgejaagd en de zwaluwen vlak langs ons heen flitsen, om aan te sterken voor de grote ongewisse trek.
Op het dijktalud trekken twee Tapuiten met ons op, met hun kenmerkende witte 'achterlichtje'. Groepjes Kneutjes zingen zelfs nog in het voorbijgaan als we de kust verlaten (met nog Zilver- en Goudplevieren) en het hoge duingebied beklimmen. Daarvandaan heeft men een schitterend uitzicht over het eiland, maar ook naar de eilanden Memmert en Juist.
De volgende tussenstop is bij een boerenhoeve in Ostland, waar een versnapering is, maar ook de Blauwe Kiekendief langsvliegt en vele tientallen Huismussen bij elkaar scharrelen in de goot.
De groep brokkelt wat uiteen en sommigen kiezen een eigen route terug naar het centrum.
Klaas van Dijk en ik gaan langs de duinrand en kunnen het lijstje nog wat opvoeren met lijsters en Grauwe Vliegenvanger.
De terugreis met het boemeltje is om 17.40 uur, maar dan blijkt de boot uit de Eemshaven weer een uur vertraging te hebben; het deert ons niet. Na een discussie over een mogelijke Kleine Jager die in een fractie zichtbaar was, komt eindelijk de boot voor de terugreis, maar het levert wel de mooiste vogelwaarneming op: een langszwemmende Noordse Stormvogel in de Eems bij boei 22.
Om 20.00 uur varen we met een fraaie zonsondergang de Eemshaven weer in en hebben genoten van een heerlijke vogeldag met 63 soorten.

Loek Scholtens

FOTO: WIM WOUDMAN

Zeearend in de achtertuin

Anne van der Zijpp

Op 31 december 2006 werd een juveniele Zeearend gemeld in de Kropswolderbuitenpolder. Vanaf dat moment was het raak: soms dagelijks, soms met enkele dagen ertussen stroomden de waarnemingen binnen op de website van Avifauna Groningen. Scharmer Ae, Schildmeer, Tetjehorn en Lettelberter Petten leken daarbij ongeveer de noord- en zuidgrens te vormen.

Uit het Drents-Groningse grensgebied kwamen de meeste meldingen: boven het Hoornse Meer en het Paterswoldsemeer/het Friescheveen en het Zuidlaardermeergebied met de aangrenzende polders. Op 13 januari vloog de vogel tegen de middag vanaf het Paterswoldsemeer richting west. De waarnemer meldde 'subadult'. Diezelfde dag werd een waarneming doorgegeven uit de Lettelberter Petten. Een dag later werd 's morgens boven Polder Lappenvoort en het aansluitende Friescheveen bij Paterswolde een eerstejaars Zeearend waargenomen. In de middag kwam er een melding van een waarnemer die een jong dier in Overschild had waargenomen tussen 13.00 en 16.00 uur. Eveneens kwam er een waarneming van een 'subadult' uit het Zuidlaardermeergebied.
Op de 15e waren er diverse waarnemingen die de aanwezigheid van twee exemplaren in het Drents-Groningse grensgebied bevestigden: boven de plas Sassenhein bij Haren (twee juvenielen, waarvan één sterk ruiend) wegvliegend in zuidoostelijk richting, één boven Polder Lappenvoort, bij Tetjehorn en het Zuidlaardermeergebied. Een duidelijk bewijs van rondzwerven. De dag erna komt er alleen een melding uit de Onnerpolder en verder uit het Zuidlaardermeergebied. Het gaat dan nog maar om één vogel.
Vanaf 17 januari werd de 'ruiende' vogel vrijwel dagelijks boven het Friescheveen of de aangrenzende polders gezien.
Tegen het eind van januari komt er nog een melding uit Musselkanaal en daarvoor op de 20e is er nog een bij het Schildmeer. Mogelijk betrof dit het andere exemplaar.
Pas op 19 februari werd de 'ruiende vogel' niet meer gesignaleerd boven de strook Leekstermeer - Paterswoldsemeer - Friescheveen - Lappenvoort - Glimmermade en het Zuidlaardermeergebied.
Op 24 februari is er weer een waarneming uit de Westerbroekstermadepolder. Daarna valt opnieuw een gat in de waarnemingen: op 2 maart wordt de vogel gesignaleerd in de Kropswolderbuitenpolder. De hele maand maart lijkt de arend te blijven hangen in

Zeearend – Friescheveen – 16 februari 2007

FOTO: ANNE VAN DER ZIJPP

het Zuidlaardermeergebied, overigens met een omissie in de waarnemingen van 8 tot 24 maart. Op de laatstgenoemde datum worden er zelfs weer twee gezien in de Westerbroekstermadepolder: een subadult en een juveniel.
Hoewel niet alle waarnemers precies doorgeven om welke leeftijd het gaat (men spreekt over juveniel, eerste kalenderjaar, subadult en ruiende vogel), mogen we aannemen dat in ieder geval steeds hetzelfde exemplaar wordt gezien: een eerste kalenderjaar vogel met aan de rechtervleugel twee ontbrekende pennen.
Overdag zweefde de arend van tijd tot tijd over het Friescheveen en verdween dan voor langere of kortere tijd naar het oosten. Tegen de avond kwam hij dan steevast uit oostelijke richting teruggevlogen. Zo meldt Guido Meeuwissen dat hij de vogel boven het Zuidlaardermeergebied zag opschroeven en in één lange vlucht richting Paterswolde zag wegglijden.
We kunnen vrijwel zeker aannemen dat het dier in ieder geval twee weken op de Achtmaat in het Friescheveen (een voormalige legakker recht tegenover de kijkhut) heeft overnacht. Een andere verblijfplaats is waarschijnlijk in de Onnerpolder geweest. Langere tijd had de arend een slaapplaats in de Kropswolderbuitenpolder. Er werd ook geroest rond de bezinkvelden van Avebe bij het Foxholstermeer.

Er zijn waarnemingen dat de vogel prooien op de grond greep (mollen of ratten) of een eend of Meerkoet te pakken had. Het vangen van prooien ging hem/haar niet gemakkelijk af. Zo werd gezien dat een jachtvlucht van anderhalf uur geen resultaat opleverde (Eelke Schoppers pers. med.). We zagen de vogel op het Friescheveen duiken op zwemmende Grote Canadese Ganzen die in paniek onderdoken, en speuren in de Aalscholverkolonie waar onder de reeds broedende vogels grote onrust ontstond. Opmerkelijk was dat de arend een tijdlang met een dikke stok leek te spelen terwijl hij/zij in een boom zat. Mogelijk is hier sprake van het spelen met een soort 'pseudoprooi'.
De arend werd dikwijls door Buizerds en Zwarte Kraaien lastig gevallen. Ook Kievi-

FOTO: THEO VAN KOOTEN

ten en Kokmeeuwen vielen de 'vliegende deur' aan. De aanvankelijke paniek onder de vogels, die werd veroorzaakt door zijn/haar verschijnen, luwde naarmate de tijd verstreek en de gewenning kennelijk toenam. Eenmaal werd gezien hoe een groep Reeën op de vlucht sloeg bij het zien van de arend. In de periode tussen 24 maart en 11 april verbleef de vogel vrijwel uitsluitend in het Zuidlaardermeergebied; slechts twee waarnemingen kwamen uit Polder Lappenvoort en het Friescheveen. Na 11 april werden hier geen waarnemingen meer gemeld.
De meeste tijd werd doorgebracht in de Westerbroekstermadepolder. We kunnen aannemen dat de laatste melding op 28 april gedateerd kan worden (Guido Meeuwissen).

Discussie

Het biotoop waarbinnen veruit de meeste waarnemingen werden gedaan, kan worden omschreven als overwegend nat natuurgebied waar voldoende voedsel bleek te zijn: eenden, ganzen, vissen en kleine zoogdieren. Dat de vogel hier gedurende zo'n zestien weken domicilie koos, zegt wel iets over de kwaliteit van het gebied en mag op zich al als een pleidooi gelden voor verdere uitbreiding, onderlinge verbinding en inrichting als nat natuurgebied. Wellicht zullen hier vaker overwinterende Zeearenden kunnen worden waargenomen. Een probleem is de relatieve kleinschaligheid van de gebieden waaruit de waarnemingen komen en dan met name de gemakkelijke toegankelijkheid ervan. Bij de kijkhut in het Friescheveen stonden soms zoveel mensen dat er ook voor de hut geobserveerd werd. Dit kan de reden zijn dat de vogel zich hier na een aantal dagen nauwelijks meer liet zien. Overigens bleek uit informatie van Rob Bijlsma dat niet zozeer de grootte van het broedgebied van belang is (in Duitsland wordt zelfs in hele kleine bosjes gebroed), maar eerder de uitgestrektheid van het voedselterrein (en de waarschijnlijk relatieve rust).

Met dank aan Guido Meeuwissen, Dick en Eelke Schoppers en alle overige waarnemers.

Vogelaarsdag 2007

Op 31 maart 2007 werd voor de tweede keer in de geschiedenis van de vereniging een vogelaarsdag gehouden. Nadat vorig jaar de wadvogels centraal stonden, was dit jaar het thema stadsvogels. De dag werd georganiseerd door Avifauna Groningen in samenwerking met SOVON en de gemeente Groningen. Het programma bestond voor het belangrijkste deel uit zes boeiende lezingen. Tevens waren er enkele informatie- en boekenstands aanwezig die tijdens de pauzes goed bezocht werden. In deze bijdrage worden de samenvattingen weergegeven van de lezingen die deze dag gehouden werden.

Actieplan stadsvogels, de stad als uniek natuurgebied

Jip Louwe Kooijmans
(Vogelbescherming Nederland, beleidsmedewerker stedelijke milieus)

Vogelbescherming Nederland zet zich in voor de bescherming van in het wild levende vogels en hun leefgebieden. Vogelsoorten blijven daardoor op eigen kracht, in vrijheid en in levensvatbare populaties voorkomen, zowel op nationale als internationale schaal. Nederland is een van de dichtstbevolkte landen van de wereld. Door continue stadsuitbreiding is veel natuur verloren gegaan en zijn soorten verdwenen. Natuur is niet statisch, er zijn altijd soorten die zich aanpassen aan een nieuwe situatie.

Wat doet Vogelbescherming Nederland?

De aftrap van het stadsvogelprogramma werd gedaan op 25 april 2006 met de eerste stadsvogelconferentie. Deze dag gaf een beeld van wat er gebeurt voor stadsvogels op verschillende plaatsen in Nederland. Op 8 november 2007 zal de tweede stadsvogelconferentie worden gehouden in Amersfoort.
Uit onderzoek onder de Nederlandse bevolking is gebleken dat er in Nederland een grote betrokkenheid bij stadsvogels is. Mensen vinden vogels in de stad belangrijk omdat vogels een positieve meerwaarde geven aan de leefbaarheid. Mensen trekken er echter niet op uit om vogels te gaan kijken, ze genieten vooral van vogels dichtbij huis. Daarbij dient de kanttekening geplaatst te worden dat men kleine vogels het leukst vindt en dat grotere soorten soms zorgen voor overlast, met name als deze in groepen leven, zoals duiven, meeuwen en kraai-achtigen. Er is onder de stadsbevolking in Nederland een grote bereidheid iets te doen voor vogels, maar men weet niet goed wat. Men verwacht informatie en initiatief van met name de eigen gemeente en Vogelbescherming Nederland.

Voorbeeld van een concrete actie

Het verdwijnen van nestgelegenheid is niet de enige, maar wel een belangrijke oorzaak van de achteruitgang van de Huismus. Eeuwenlang heeft de mens de Huismus onbedoeld een ruime keuze aan nestmogelijkheden geboden in gebouwen en huizen, met name onder daken. Vanaf 1993 is het middels het Bouwbesluit verplicht om gaten groter dan een centimeter in doorsnede dicht te maken, dit gebeurt onder daken door middel van het aanbrengen

FOTO: PIETER TEPPER

Jip Louwe Kooijmans

van vogelschroot. Vogelschroot, officieel vogel- en muiswering, maakt daken ontoegankelijk voor vogels waardoor de voor het dak noodzakelijke ventilatie gewaarborgd blijft. Als een alternatief voor vogelschroot is de vogelvide ontwikkeld door de firma Comfortdak in samenwerking met Vogelbescherming Nederland. Het heeft bouwtechnisch dezelfde functie en eisen als vogelschroot, maar het maakt de onderste rij dakpannen juist geschikt als nestplaats voor Huismussen en andere kleine vogels. De vogelvide is specifiek ontwikkeld voor hellende daken.

In de regel moeten Huismussen erg wennen aan veranderingen in hun leefomgeving. Daarom wordt de vogelvide momenteel getest in vier steden. De resultaten zijn bemoedigend! Vogelbescherming Nederland streeft er naar de vogelvide volgend broedseizoen op de markt te brengen voor bouwbedrijven. Ook particulieren kunnen de vogelvide zelf installeren. In consumentenverpakking zal het product verkrijgbaar zijn bij diverse doe-het-zelfzaken. De vogelvide maakt duidelijk dat het bij de bescherming van stadsvogels voor een groot deel gaat om het maken van de juiste keuzes zonder dat dit meer geld kost.

Vogels en mensen

Stadsvogels zijn bij uitstek geschikt om bescherming van vogels te combineren met het genieten van vogels. Stadsvogels verrijken de leefomgeving van de burger en zijn voor mensen vaak de eerste aanraking met natuur. De wisselwerking tussen communicatie en bescherming is belangrijk. De boodschap is in eerste instantie het genieten van vogels in je directe woonomgeving. Dit genieten is de basis voor het beschermen van de stadsvogels en hun leefgebied. De landelijke stadsvogelcampagne van Vogelbescherming Nederland heeft twee hoofddoelstellingen. Het eerste doel is het verbeteren van het leefklimaat voor vogels in de stad, onder andere door bij te dragen aan het vogelvriendelijker inrichten van steden en dorpen (en daarmee de leefomgeving van de mens) en bij te dragen aan het vergroten van de kennis over vogels in de stad. Het tweede doel is een groeiend aantal mensen enthousiasmeren voor vogels door hen kennis te laten maken met vogels dicht bij huis.

Tot slot

Door tal van factoren is de vogelrijkdom in het stedelijk gebied enorm groot. Maar voor vogelbescherming mag bebouwde omgeving nooit, op grond van de vogelrijkdom, als

'wisselgeld' worden gebruikt voor vogelbescherming in landelijk gebied en natuurgebieden.

MUS – een nieuw monitoringproject van SOVON

Henk van der Jeugd
(SOVON)

De lezing bestond voornamelijk uit een uitgebreide uitleg van het project MUS. In de aankondiging van het project MUS in *Gors 2007-1* stond al een korte, duidelijke uitleg van het project. Daarom wordt hier volstaan met een verwijzing naar deze aankondiging. In plaats van een samenvatting staat elders in dit nummer een artikel met de (voorlopige) resultaten van het eerste telseizoen.

Doelsoorten en Stadsduiven: keuzes in het gemeentelijk ecologiebeleid

Wout Veldstra
(stadsecoloog gemeente Groningen)

De naam 'stadsvogel' heeft in Groningen de laatste jaren een onaangename bijsmaak gekregen. De niet-aflatende inspanning van twee duivenvrienden heeft de stadsduif diverse malen prominent op de politieke agenda gezet. Ondanks duidelijke standpunten van College en Raad is er een slepende procedurestrijd gaande. Daar is veel energie en aandacht naartoe gegaan, die beter besteed had kunnen worden aan het ontwikkelen van een op de toekomst gericht stadsecologiebeleid.

Je kunt er natuurlijk over blijven discussiëren of de gemeente Groningen wel een taak heeft als het over het verzorgen van de duiven gaat. De rechter zal uiteindelijk gaan bepalen hoe die discussie afloopt. De rechtbank heeft een onderzoek laten instellen en twee deskundigen gevraagd te bepalen of het door de gemeente ingestelde voederverbod strijdig is met de Welzijnswet voor Dieren. Inmiddels is het uit een bezoek aan de 'voorbeeldstad' Aken wel duidelijk geworden dat het plaatsen van acht duiventillen daar het overlastprobleem niet heeft opgelost. Door het systematisch bijvoeren, dat ondanks diverse handhavingsacties onverdroten voortgaat, is de populatie stadsduiven in Groningen nog steeds tweemaal zo groot als het aantal dat aan het eind van de vorige eeuw werd geteld bij de stadsvogeltellingen. Uiteraard groeien de aantallen opnieuw, dankzij de regelmatige voedselaanvoer. Na het wegvangen van een paar duizend duiven in 2006 zijn de overlastklachten vrijwel verdwenen, maar de laatste tijd is het duidelijk geworden dat de druk weer toeneemt.

Zoals SOVON in 2003 bij het voor de gemeente uitgevoerde onderzoek al heeft vastgesteld, is het voedselaanbod de beperkende factor die de omvang van de populatie bepaalt. Ondanks allerlei 'duifwerende' maatregelen en een stringent beleid op het beperken van leegstaande panden en slooplocaties, vinden de duiven meer dan voldoende nestelgelegenheid in de stedelijke bebouwing. Ook de beide deskundigen die in de procedurestrijd zijn geconsulteerd, gaan ervan uit dat de gemeente met de voedselbeperking de juiste regelkraan voor de populatiegroei te pakken heeft. Vervolgens is het dan de vraag of het middel mag worden toegepast. Wat in de natuur een volstrekt normale zaak is, namelijk dat het voedselaanbod het broedsucces en de populatiegroei bepaalt, wordt kennelijk door sommigen beschouwd als dierenmishandeling wanneer het als een instrument ter bestrijding van overlast wordt gebruikt. Als je het bekijkt vanuit het ecologisch perspectief, zou het wel eens zo kunnen zijn dat juist het bijvoeren van de duiven leidt tot een verminderd welzijn. Het geldt in ieder geval voor de bewoners van de stad.

Door allerlei min of meer autonome ontwikkelingen verandert de stedelijke omgeving voortdurend. Andere bouwstijlen en bouwwijzen en andere materialen en omstandigheden leiden tot wijzigingen, waardoor kansen voor vogels verloren gaan of juist ontstaan.

FOTO: PIETER TEPPER

De stadsduiven van vijftig jaar geleden hadden een rijke voedselbron aan de talrijke graanoverslagbedrijven, die de rol van Groningen als handelscentrum in het Noord-Nederlandse landbouwgebied zichtbaar maakten. Bulktransport per spoor en per schip met de daarbij behorende overslag bood ook aan de Huismus op veel plaatsen een goed gedekte tafel.
Toen transportbedrijven veranderden in 'logistic centres', die de boer rechtstreeks bedienen, was het voor beide vogelsoorten noodzakelijk om uit te kijken naar andere voedselbronnen.
Ze verschenen bij de terrassen in de binnenstad, waar dankzij de toenemende welvaart steeds meer te doen was. De beide soorten bleken even opportunistisch bij de omschakeling naar een ander menu. Voor de Huismus was er echter een tweede factor die van beslissende invloed bleek. Ook de nestelgelegenheid nam drastisch af toen niet alleen de pannendaken perfect gingen sluiten, maar bovendien nieuwbouw met platte daken populair werden. Terwijl de duif zich in de gewijzigde situatie redelijk wist te handhaven in de stad, nam het aantal Huismussen steeds verder af. Als er door de gemeente aan soortbescherming zou moeten worden gedaan, lijkt de keuze duidelijk. Het is echter de vraag of natuurbescherming in de klassieke benadering wel zin heeft in het stedelijk gebied.

In de natuur veranderen de omstandigheden voortdurend; populaties komen en gaan in de verschillende successiestadia van een biotoop. Op zich is dat geen nieuws, maar er is wel een steeds prominentere invloed van de mens, die op zichzelf leidt tot nieuwe veranderingen.
In het stedelijk gebied is dat met name het geval. Het tempo in onze samenleving gaat nog steeds omhoog; met de toenemende welvaart groeit ook onze mobiliteit in het verkeer, maar ook in de (woon)carrière, de wijze waarop wij recreëren en ons ruimtegebruik.
Gelukkig is er in toenemende mate sprake van een besef dat wij als veroorzaker van deze veranderingen ook verantwoordelijk zijn voor de consequenties. Het duurzaam-

Aandachtige Avifauna-leden

heidsbeleid is daarvan de meest zichtbare uiting. Afwenteling van de consequenties van ons handelen is daarbij ongewenst, om het even of het naar de (verre) buren of naar onze kinderen is.
Dus moeten we onze waterberging in het stedelijk gebied zo veel mogelijk zelf regelen en in de ruimtelijke plannen wordt er steeds meer gewerkt met intensiverings- en ontwikkelingsgebieden, waar de economie wordt geconcentreerd. Het economische netwerk heeft in de duurzame stad echter een contramal nodig in de vorm van een blauw-groen ecologisch netwerk. Een gezond leefmilieu vraagt om een goed evenwicht tussen deze twee.

Tegen deze achtergrond worden in Groningen tegelijkertijd een nieuw Structuurplan en een Groenstructuurplan ontwikkeld. De intensivering van de stad maakt de verduurzaming van de groenstructuur nodig. Het besef groeit dat de traditionele aanpak van het groenbeheer geen antwoord heeft op de veranderingen die de mens zelf in zijn omgeving veroorzaakt.
Een robuuste, ecologisch beheerde blauwgroene structuur is niet alleen beter bestand tegen de stedelijke (gebruiks)druk, maar kan ook zichzelf beter aanpassen aan veranderende omstandigheden als hogere temperaturen in het groeiseizoen en intensievere neerslag.
Met een gericht doelsoortenbeleid kan daarbij worden geprobeerd om de omstandigheden zoveel mogelijk te optimaliseren voor een breed scala aan soorten. Door een grote diversiteit van biotopen aan te bieden in relatie met de bodemsoorten en de verschillende landschappen rond de stad, is het vermogen van deze structuur om aan veranderingen ruimte te bieden optimaal. Het adaptieve integrale beheer dat daarbij hoort is uiteraard gebaseerd op ecologische uitgangspunten, en daarbij is er geen wezenlijk onderscheid meer tussen groen en water.

Intussen zijn er meer dan genoeg redenen waarom de gemeente zich de bescherming van andere vogelsoorten wel zou moeten aantrekken. De dankzij Al Gore wereldberoemd geworden Bonte Vliegenvanger zullen we in de stad niet zo gemakkelijk kunnen helpen, maar er zijn meer vogels die juist op het stedelijk gebied zijn aangewezen.

De Gierzwaluw: de ultieme stadsvogel
Rob Lindeboom
(Avifauna Groningen)

Gierzwaluwbescherming betekent, na een stedelijke telling in 2001, vooral het beschermen van de bestaande kolonies en, in het geval van het opheffen van een kolonie (alleen buiten de broedtijd), het verkrijgen van vervangende nestgelegenheid in de directe omgeving. Als de verwachting is dat bestaande kolonies in de nabije toekomst onder druk komen te staan, kan nu al geanticipeerd worden door bij nieuwbouw in de omgeving te pleiten voor (vervangende) nestgelegenheid (zie www.avifaunagroningen.nl). Ten slotte omvat Gierzwaluwbescherming het verkrijgen van nieuwe broedgelegenheid in de nieuwbouw in stadswijken waar geen of nauwelijks broedparen aanwezig zijn. Aangezien deze ultieme stadsvogel voor zijn broedgelegenheid voor 100% afhankelijk is van de gebouwen van de mens, kan op deze manier de aanwezigheid in de stad verbreed worden en zal de eventuele kans op verdere decimering kleiner worden. Decimering komt immers vooral voort uit sloop van oude gebouwen, restauratie van gebouwen en de huidige vogel- dan wel natuuronvriendelijke nieuwbouw.

Wijkvernieuwingsprojecten kunnen een rol spelen bij de afname van het aantal broedparen Gierzwaluwen in de stad Groningen. Zo is bekend dat er in de wijkvernieuwingsprojecten in bijvoorbeeld de Grunobuurt, de Indische Buurt en de Oosterparkwijk sprake is van nesten dan wel kolonies. Vaak is in deze oude wijken niet alleen sprake van de aanwezigheid van Gierzwaluwen onder de daken, maar ook van bijvoorbeeld Huismussen en Spreeuwen. Ook kunnen vleermui-

zen zich bevinden onder de daken of in de spouwmuren. Essentieel voor de woningbouwverenigingen tijdens deze projecten is om, alvorens tot wijkvernieuwing over te gaan, door een onafhankelijk adviesbureau te laten vaststellen of er sprake is van nesten van stadsvogels dan wel vleermuizen. Als dit het geval is, dan dient voor het tijdstip van sloop met deze aanwezigheid rekening gehouden te worden. Tevens zal in de nieuwbouw gecompenseerd moeten worden voor de verloren gegane nestgelegenheid dan wel verblijfsgelegenheid. Dat is op dit moment allemaal nog lang niet vanzelfsprekend en dat kan het alleen maar worden als de gemeente Groningen hierin het voortouw neemt. Dit betekent dat alvorens een sloopvergunning wordt verstrekt, eerst een ecoscan aan de gemeente wordt overlegd en dat vervolgens de gemeente hier al dan niet een bepaalde sloopperiode aan verbindt en de voorwaarden voor compensatie bepaalt. Het zou goed zijn als de besturen van de verschillende natuurverenigingen, waaronder Avifauna, zich hier hard voor zouden maken bij de Dienst RO/EZ van de gemeente Groningen dan wel bij het stadsbestuur.

De indirecte rol van de provincie
Alco van Klinken
(provincie Groningen)

Ik richt de blik vooral op de gemeenten buiten de stad: die zijn ook voor het stadsvogelproject de meest interessante 'witte' plekken.

In de komende jaren krijgt Oost-Groningen te maken met een daling van de bevolking en dus met economische krimp. Wat heeft dit te maken met stadsvogels denkt u?
Als ik krimp vertaal in leegstand, vrijkomende bedrijfsterreinen en dergelijke, dan wordt het verband wellicht iets duidelijker. Scènes zoals in Oost-Duitsland, of dichterbij, een paar jaar geleden in Delfzijl-west, hebben (stads)ecologische gevolgen: minder dynamiek, meer verval, meer voedselaanbod, meer rommel, minder vervuiling. Is de economie z'n dood de stadsvogel zijn brood? Maar juist nu het leuk gaat worden, komt toch de provincie om de hoek kijken. Omgaan met krimp is voor de (Groninger) politiek een nieuwe ervaring. Men heeft er meteen maar een verhullende term voor bedacht: planning for decline. Reken er maar op dat het doel van de provincie zal zijn om Oost-Duitse toestanden van grauwheid en leegstand tegen te gaan.

Verwachte mechanismen: de arme wijken worden het eerst 'de dupe' en oudere bedrijfsterreinen verrommelen het eerste.

De inzet van de provincie zal zijn om, vergelijkbaar met de renovatie van de stadswijken hier om ons heen, een 'begeleide achteruitgang' te bereiken.

Wat kunnen de stadsvogels van deze ontwikkeling verwachten?

- Zitten in verpauperde wijken meer van sommige soorten? Broedgelegenheid voor Gierzwaluwen? Maar Spreeuw en Huismus zijn van andere ontwikkelingen afhankelijk.

- Na een renovatiebeurt zitten er wel minder vogels dan voorheen.
De regie voor de echte uitwerking ligt bij de gemeenten.

Hoe kun je in zulke ontwikkelingen het resultaat zo goed mogelijk maken voor stadsvogels? Als IVN-groep, of als vogelaar(s) samen met een plaatselijke milieugroep, kun je in elk geval pleiten voor concrete zaken als:
- veel stedelijk groen (parkjes, groenzones en dergelijke)
- gierzwaluwkasten.

Binnen de stad is hiervoor een redelijke werkvorm ontwikkeld, zoals we vandaag horen. Maar wees je ervan bewust: dit is een zaak van lange adem! Veel vogelaars zullen het tellen van de stadsvogels leuker vinden en ze hebben er op kortere termijn plezier aan.

Concluderend: we leven in een tijd waarin we ons meer bewust worden dat niet alles maakbaar is (zelfs niet het voorkomen van de Huismus). De overheid kiest dus ook de onderwerpen waarvoor beleid gevoerd wordt. Bij de provincie horen stadsvogels duidelijk niet tot de beleidsvelden. Maar via de provinciale lijn heb ik jullie iets verteld over een ontwikkeling die wel van invloed zal zijn op vogels in veel Groninger kernen.

In maart is het Collegeprogramma Groningen 2007-11 verschenen, zeg maar het regeerakkoord voor de provincie. Het nieuwe provinciale bestuur geeft daarin aan om de effecten van de 'bevolkingskrimp' te gaan onderzoeken; men begint natuurlijk voorzichtig, want er kunnen grote bedragen in omgaan. Verder wil men ook in Zuidoost-Groningen aantrekkelijke woonmilieus gaan propageren: dus niet alleen het opruimen van arme wijken, maar ook nog meer luxebouw, zoals de Blauwe Stad?

Meeuwen in de stad Groningen: een mooi voorbeeld van échte stadsnatuur

Klaas van Dijk
(Avifauna Groningen)

Deze lezing gaat over meeuwen in de stad Groningen. Er komen vier algemene soorten voor: Kokmeeuw, Stormmeeuw, Zilvermeeuw en Kleine Mantelmeeuw. Kok- en Zilvermeeuwen worden het hele jaar door gezien, Stormmeeuwen bijna uitsluitend 's winters. De Kleine Mantelmeeuw zit vooral tijdens de zomermaanden in de stad. Naast de algemene soorten worden er af en toe ook zeldzame soorten in Groningen gezien: recente voorbeelden zijn Kleine Burgemeester, Lachmeeuw en Baltische Mantelmeeuw (de Scandinavische ondersoort van de Kleine Mantelmeeuw).
Momenteel broeden er, op een enkel paartje Kokmeeuwen na, geen meeuwen in Groningen. Visdiefjes broeden wel al op daken in de stad. In steden als Den Haag, Leiden en Alkmaar broeden ook grote aantallen meeuwen op daken.
De meeuwen zitten alleen overdag in de stad. 's Nachts slapen ze bijna allemaal op open water, vooral op het Paterswoldsemeer. Tijdens de wintermaanden is de Kokmeeuw de meest talrijke watervogel in de stad: het gaat daarbij om zo'n 2500-3000 vogels. Jarenlang ringonderzoek in Groningen heeft uitgewezen dat de overwinterende Kokmeeuwen uit landen rond de Oostzee komen. Hetzelfde geldt voor overwinterende Stormmeeuwen. Flink wat Kokmeeuwen vertonen een opvallende plaatstrouw: veel individuen overwinteren jaar in jaar uit in de stad en vaak zelfs in hetzelfde park. Deze plaatstrouw is minder uitgesproken bij de Stormmeeuw en bij de Zilvermeeuw. Meeuwen kunnen bovendien erg oud worden. De oudste Stormmeeuw was bijna 34 jaar toen hij voor het laatst in Groningen werd gezien.
Meeuwen zijn, in vergelijking met soorten als Gierzwaluw en Zwarte Roodstaart, veel minder afhankelijk van steden. Alle soorten meeuwen verblijven zowel in als buiten steden. Slechts een (klein) deel zit in steden. Het gemakkelijke en overvloedige voedselaanbod (etensresten) kan meeuwen doen besluiten om 'stadsmeeuw' te worden. Over het algemeen zijn meeuwen erg flexibel. Hierdoor wisselen ze gemakkelijk van voedselbron en schakelen ze ook soepel over van 'stadsvoedsel' naar voedselbronnen buiten steden (op weilanden, akkers of op het wad).
Meeuwen zijn een mooi voorbeeld van wilde natuur in steden. Meeuwen zijn opvallende vogels en iedere bezoeker van de Groningse stadsparken kent ze. Meeuwen zijn wilde vogels die op geen enkele manier gedomesticeerd zijn. Dit is wel het geval bij opvallende stadsvogels als Stadsduif, Soepeend en Soepgans en geldt ook voor bijna alle tuinplanten en bijvoorbeeld ook voor de stinzeplanten in het Noorderplantsoen. Meeuwen vertonen bovendien een opvallend trekgedrag, zowel tussen de seizoenen als in de loop van de dag. Daarom zijn, naar mijn mening, meeuwen een mooi voorbeeld van 'échte stadsnatuur'.

Nieuw voor Groningen: Mongoolse Pieper

Emo Klunder & Marnix Jonker

Op 14 november 2005 waren Harry Blijleven en Emo Klunder aanwezig op de trektelpost op het oostelijk Eemshaventerrein. Er was vrij veel trek met onder andere 700+ Grote Barmsijzen *Carduelis flammea*, 200+ Sneeuwgorzen *Plectrophenax nivalis* en zes Sneeuwganzen *Anser caerulescens*.
In de loop van de ochtend kwamen Harm Jan Wight en Egge Boerma langs. Ze bleven even op de telpost en gingen daarna verder vogelen in de omgeving.
Na een paar minuten belde HJW naar EK met de mededeling dat hij 300 meter westelijk van de telpost een Grote Pieper *Anthus richardi* aan het filmen was. De vogel liep tussen Graspiepers *A. pratensis* op de dijk. EK ging naar HJW en EB toe en zag de vogel ook. Met zijn minidisc-recorder nam hij de roep van de vogel op. HB bleef op de telpost staan en kon de vogel nu ook met zijn telescoop zien lopen op de dijk.
Ervan uitgaand dat de vogel een Grote Pieper zou zijn werd verder niet veel aandacht aan de vogel besteed. De vogel vloog al vrij snel door.
Echter toen EK later het geluid nog eens afdraaide, vond hij dat de roep voor een Grote Pieper toch wel afwijkend was. Met name de *tjep-tjep*-geluiden vond hij vreemd.
Toen later op de dag Bert de Bruin ook in de Eemshaven was, liet hij het geluid aan hem horen. BdB was meteen van mening dat het geluid niet paste op een Grote Pieper, maar meer op een Mongoolse Pieper *A. godlewskii*. Samen hebben ze nog in het terrein gezocht, maar de vogel kon niet teruggevonden worden.
De Mongoolse Pieper van de Eemshaven is inmiddels door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) aanvaard.

Beschrijving

Op de filmopnamen van HJW is te zien dat het om een compacte 'grotere' pieper gaat. De snavel en de staart zijn niet zo lang als bij een Grote Pieper. De vogel heeft een grijs gestreept petje. Op de flanken is een lichtbruinige waas te zien (deze is niet zo egaal licht als bij een Grote Pieper). Helaas zijn de opnamen niet heel scherp doordat de instellingen van de camera niet optimaal waren op het moment van filmen.

VIDEO: HARM JAN WIGHT

Mongoolse Pieper (video still)
Eemshaven – 14 november 2005

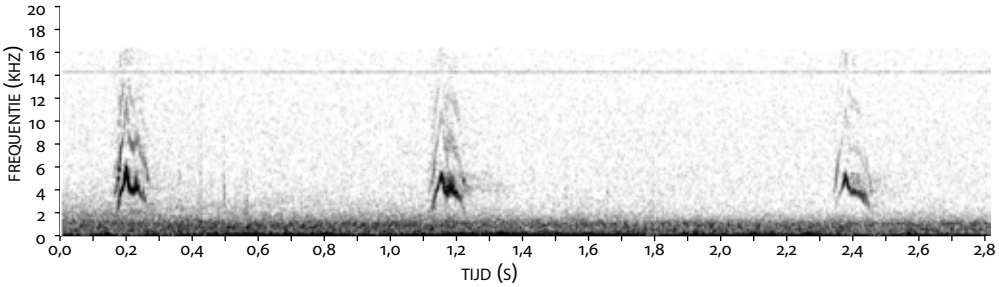

Sonogram 1. Grote Pieper, Hoogkerk, 19 december 2004 (Dušan Brinkhuizen). Om de seconde de *sqounk*-roep.

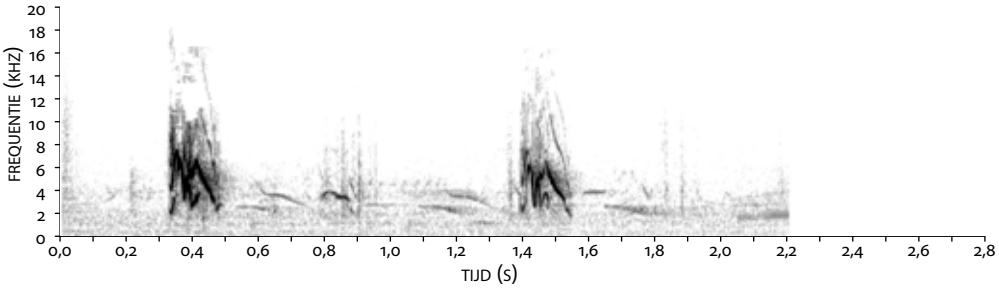

Sonogram 2. Duinpieper, Bharatpur, India, 17 januari 2002 (Out of the Blue, Magnus Robb 2003). De *tsleeuw*-roep. De *tchilp-tchelp-tchilp*-roepjes, die Duinpieper laat horen als deze opgejaagd wordt, staan hier niet afgebeeld.

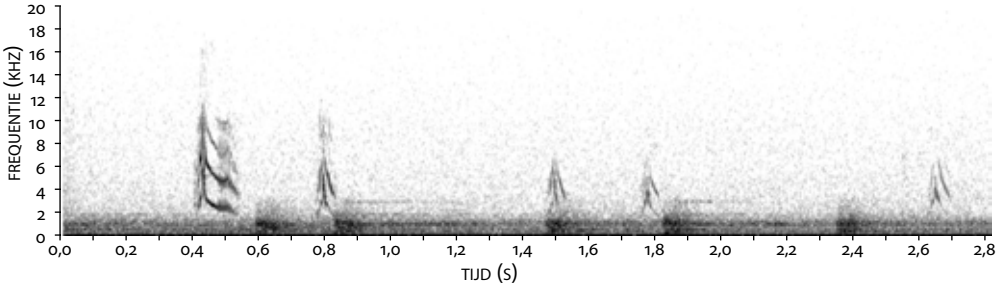

Sonogram 3. Mongoolse Pieper, Eemshaven, 14 november 2005 (Emo Klunder). Hier is de eerste roep de *speuu*-roep, gevolgd door enkele *tjep*-roepjes.

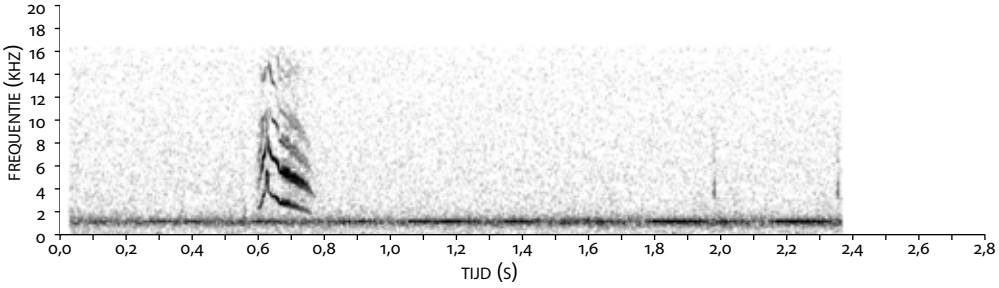

Sonogram 4. Mongoolse Pieper, Woerden, 22 januari 2007 (Dušan Brinkhuizen). Hier staat de *speuu*-roep afgebeeld.

Determinatie
Het beste is de vogel echter te determineren aan de hand van sonogrammen die van de geluidsopnamen zijn gemaakt (deze geluidsopname is te beluisteren in de geluidengalerij van de Avifaunasite (www.avifaunagroningen.nl). Een sonogram is een grafische weergave van het geluid waarbij de toonhoogte (in kilohertz) uitgezet wordt tegen de tijd (in seconden).

Op deze opname is een roepje te horen dat enigszins aan Huismus *Passer domesticus* doet denken, gevolgd door enkele *tjep*-roepjes. De roepjes van Grote Pieper, Duinpieper *A. campestris* en Mongoolse Pieper lijken op het eerste gehoor veel op elkaar, maar zijn op basis van een sonogram vrij duidelijk van elkaar te onderscheiden (Constantine & The Sound Approach 2006). De roep van Grote Pieper wordt door Constantine et al omschreven als *sqounk*. Dit geluid vertoont weinig variatie en wordt zowel in een enkel roepje als in een serie van twee of drie gegeven. In een sonogram is te zien dat de roep enigszins zoemend is (zie sonogram 1), wat als een soort 'haaientanden' op de sonogram te zien is.
Duinpiepers zijn wat moeilijker omdat ze wat meer variatie vertonen. Constantine et al omschrijft de roep van Duinpieper als *tsleeuw*. Deze roep is wat voller en wat langer dan Grote Pieper en doet nog meer aan de roep van Huismus denken en kan enigszins aan de roep van een (juveniele) Gele Kwikstaart *Motacilla flava* doen denken. Naast deze roep kan Duinpieper, als deze opgejaagd wordt, een snelle serie van *tchilp-tchelp-tchilp*-roepjes maken. Op de sonogram is te zien dat de roep van Duinpieper sterk neerbuigt (sonogram 2).
Nu naar de opname van de pieper van de Eemshaven. Op de opname is te horen hoe de vogel een keer een Grote Pieper-achtig *speuu* roept. Opvallend is dat de r-klanken, die bij de roep van een Grote Pieper wel duidelijk zijn, hier ontbreken. De roep klinkt ook wat hoger. Na deze roep zijn een aantal *tjep*-roepjes te horen. Deze *tjep*-roep doet enigszins denken aan de *chip*-roepjes die een Duinpieper kan maken als deze opgejaagd wordt, alleen is de snelheid waarmee deze roepjes worden gebracht veel langzamer dan bij Duinpieper. Op de sonogram (sonogram 3) is te zien dat deze *tjep*-roepjes ook veel hoger zijn dan de snelle *chip*-roepjes van Duinpieper, waarbij door een Mongoolse Pieper een hoogte van acht kilohertz gehaald kan worden, terwijl een Duinpieper niet hoger komt dan zes kilohertz. Deze *tjep*-roepjes zijn diagnostisch voor de soort (Alström et al 2003; Jännes 2002).

Het sonogram van de roep van de Eemshavenvogel komt goed overeen met sonogrammen van Mongoolse Piepers die opgenomen zijn in de bekende broed- en overwinteringsgebieden van deze soort. De wat hogere *speuu*-roep, waarbij de r-klanken zoals bij Grote Pieper ontbreken in combinatie met de *tjep*-roepjes, maakt dat deze opname essentieel is geweest voor de determinatie tot Mongoolse Pieper. Ook vertoont de *speuu*-roep veel gelijkenis met een sonogram van de Mongoolse Pieper van Woerden op 22 januari 2007 (sonogram 4).

Verspreiding en voorkomen
Mongoolse Pieper broedt in een groot deel van Mongolië en in de aangrenzende delen van Rusland en China (alleen in de provincie Nei Monggol). De soort overwintert voornamelijk in India (Alström et al 2003).
In Europa is het een zeer zeldzame dwaalgast met tot en met 2001 in totaal zo'n achttien gevallen (www.wpbirds.com, www.netfugl.dk). De meeste vogels zijn gezien tussen 10 oktober en 30 november, beduidend later dan Grote Pieper (Alström et al 2003).

In Nederland zijn in totaal nu vijf gevallen aanvaard. Het eerste geval betrof een ringvangst bij Westenschouwen, Zeeland op 13 november 1983. Het tweede geval en tevens de eerste veldwaarneming vond plaats op de Maasvlakte, Zuid-Holland van 25-28 oktober 1996 (van den Berg & Bosman 2001). Het derde geval betrof weer een ringvangst, ditmaal in de Kennemerduinen, Noord-

Holland op 24 november 2002 (van der Vliet et al 2003). De vogel van de Eemshaven betreft dus het vierde geval en de tweede veldwaarneming voor Nederland. De meest recente waarneming betreft een vogel die van 1 januari tot 6 februari 2007 in Woerden verbleef (van Duivendijk 2007). Deze waarneming is onlangs aanvaard door de CDNA (www.dutchbirding.nl/cdna).
Het aantal aanvaarde gevallen kan echter nog oplopen, omdat in de herfst van 2005 meer Mongoolse Piepers zijn geclaimd. Op 27 oktober werd de roep van een mogelijke Mongoolse Pieper opgenomen op de telpost bij Westkapelle, Zeeland. Deze vogel vloog over en is niet gezien door de waarnemer. Dit geval rouleert nog bij de CDNA. Op 30 en 31 oktober werd een vogel waargenomen op het Balloërveld, Drenthe. Van deze vogel is het geluid opgenomen en ook werd deze vogel gefotografeerd. Dit geval rouleert eveneens nog bij de CDNA. Op 31 oktober werd een mogelijke Mongoolse Pieper waargenomen op de kwelder van Wierum (Friesland). Vanwege het ontbreken van bewijsmateriaal is dit geval afgewezen door de CDNA.

Literatuur

Alström, P., K. Mild & B. Zetterström 2003. Pipits and Wagtails of Europe, Asia and North America. Helm identification guides. A & C Black publishers. London.

van den Berg, A.B. & C.A.W. Bosman 2001. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. Tweede, herziene druk. GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.

Constantine, M. & The Sound Approach 2006. The Sound Approach to birding. Poole, Dorset, UK.

van Duivendijk, N. 2007. DB actueel: Mongoolse Pieper doet poging te overwinteren bij Woerden. Dutch Birding 29: 135-136.

Jännes, H. 2002. Calls of Eastern Vagrants. Audio CD.

van der Vliet, R.E., J. van der Laan & CDNA 2003. Rare birds in the Netherlands in 2002. Dutch Birding 25: 361-384.

OP EEN GEGEVEN MOMENT ONTDEK JE 'M ZELF...

DUTCH BIRDING

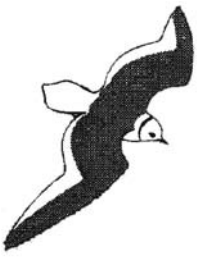

Nationaal en internationaal vermaard tweemaandelijks tijdschrift over herkenning, voorkomen en verspreiding

Met veel aandacht voor recente waarnemingen van zeldzame en schaarse vogelsoorten in Nederland, België en de rest van Europa.

Lees over de Bastaardarend in de Lauwersmeer en de Zwartkeellijster in Groningen, de Brilzee-eenden bij Terschelling of misschien wel over je eigen ontdekking.

Maar ook over vogels kijken in Zuid-Korea of Guatamala, de herkenning en het voorkomen van de verschillende Izabelklauwieren in Nederland en het verschil tussen Wilgengors en Rosse Gors.

Met ongeëvenaard fotowerk en schitterende illustraties!

Dutch Birding-vogellijn: 0900-2032128 (35 eurocent per minuut)
Dutch Birding-inspreeklijn: 010-4261212
(LAAT UW WAARNEMINGEN NIET VERLOREN GAAN)
Website: www.dutchbirding.nl
Dutch Birding Association, Postbus 75611, 1070 AP Amsterdam

Vliegende start voor MUS in Groningen

Bram Aarts

Het nieuwe nationale stadsvogelmeetnet MUS slaat goed aan bij de Nederlandse vogelaars. Er werd in dit eerste jaar in ruim 400 postcodegebieden geteld. Doordat de tellingen eenvoudig en snel uit te voeren zijn, hebben zich veel nieuwe vogeltellers aangemeld. Ook het aandeel vrouwelijke tellers is met 25% opvallend hoog.

Terugkijkend op het opstartjaar van het Meetnet Urbane Soorten zijn de ervaringen van de deelnemers overwegend positief.
De drie tellingen kosten weinig tijd en de punttellingen van vijf minuten zijn voor velen nieuw, het is echt een sport om in die beperkte tijd alle vogels die je waarneemt op naam te brengen en goed te tellen. Het tellen van vogels in bebouwd gebied kent wel zo zijn eigenaardigheden. Sommige telpunten die de computer willekeurig geprikt had, bleken op onbereikbare plekken te liggen, zoals de landingsbanen van Schiphol, een gevangenisterrein in Groningen, militaire terreinen, Paleis 't Loo, of midden in een voetbalstadion. Andere plekken waren wel bereikbaar, maar niet echt handig: drukke snelwegen, een overdekt winkelcentrum en in een grote bouwput bij Utrecht. Daarom biedt de handleiding de mogelijkheid om telpunten te verplaatsen.
Er waren enkele plekken waar helemaal geen vogels waargenomen zijn (bijvoorbeeld in moderne glastuinbouwgebieden). Verder hadden vrij veel waarnemers last van verkeerslawaai in de ochtendspits en tijdens de zomeravondtelling.
Doordat MUS geheel digitaal uitgevoerd

FOTO: GERDA FRIJLING

jonge Huismus met kleurafwijking ('diluted'), gefotografeerd door een van de MUS-tellers in de eigen tuin in Lageland.

	Soort	% MUS-telgebieden
1	Merel	100,0
2	Houtduif	100,0
3	Koolmees	99,7
4	Zwarte Kraai	98,5
5	Ekster	97,6
6	Kauw	97,0
7	Huismus	96,4
8	Winterkoning	95,5
9	Turkse Tortel	95,2
10	Spreeuw	94,6

Tabel 1. De meest verspreide vogelsoorten in het Meetnet Urbane Soorten.

wordt en deelnemers hun gegevens snel online ingevoerd hebben, kunnen we nu al over veel telresultaten beschikken (al zijn nog niet alle telgegevens ontvangen). De Merel blijkt de onbetwiste nummer 1 van Nederland te zijn, hij komt in alle telgebieden voor en is ook numeriek de talrijkste stadsvogel (tabel 1). Daarna volgt de Houtduif, die ook in alle MUS-telgebieden gezien is, in hoge aantallen. Huismussen komen nog behoorlijk algemeen voor in heel Nederland, maar halen de top 3 niet meer, ze moeten enkele kraai-achtigen voor laten gaan. Gemiddeld zijn er in een telgebied 33 vogelsoorten genoteerd. In totaal zijn er meer dan 160 verschillende vogelsoorten gezien tijdens de MUS-tellingen. De Kuifleeuwerik hoort daar echter niet bij. Exoten houden van de stad, en dat is goed te merken aan een soort als de Halsbandparkiet, die in 47 telgebieden werd genoteerd (figuur 1). Ook maakten de nodige waarnemers melding van verwilderde populaties kippen en hanen.

Binnenkort gaan we de gegevens beter bekijken. Het belangrijkste doel van MUS is het in beeld brengen van aantalsontwikkelingen van algemene stadsvogels. Voordat de eerste trends zichtbaar zullen worden, zal er echter nog een paar jaar moeten worden doorgeteld. We verwachten echter zeker dat MUS betrouwbare trends zal opleveren, ondanks de relatief geringe inspanning per telgebied. In ieder geval op landelijke en regionale schaal, vergelijkbaar met de resultaten van het PTT-project voor wintervogels. Ook op de ontwikkeling van een soort als de Gierzwaluw, die in de andere meetnetten nauwelijks vertegenwoordigd is, hopen we eindelijk zicht te gaan krijgen. De derde (avond)telling van MUS, vooral voor deze soort in het leven geroepen, heeft nu al zo'n 16.000 individuen opgeleverd. Daarmee moet toch iets mogelijk zijn! Voordat trends naar voren gaan komen, zijn de gegevens al bruikbaar voor het genereren van verspreidingspatronen. En hopelijk voor het beantwoorden van vragen als 'wat is de relatie tussen het aantal Huismussen en de leeftijd van de wijk?', 'in hoeverre bepaalt het aandeel stedelijk groen de totale soortenrijkdom?' en 'hangen de aantallen Spreeuwen samen met de afstand tot het landelijk gebied?'.

In Groningen zijn nog enkele MUS-telgebieden vacant, zie het kaartje (figuur 2). Alle informatie over MUS is te vinden op de website van SOVON, onder 'Monitoring' en vervolgens 'Broedvogels'. Daar kunt u zich ook aanmelden.

Bram Aarts
Coördinator SOVON stadvogelmeetnet MUS

Figuur 1. Maximum aantal Halsbandparkieten per MUS-telgebied.

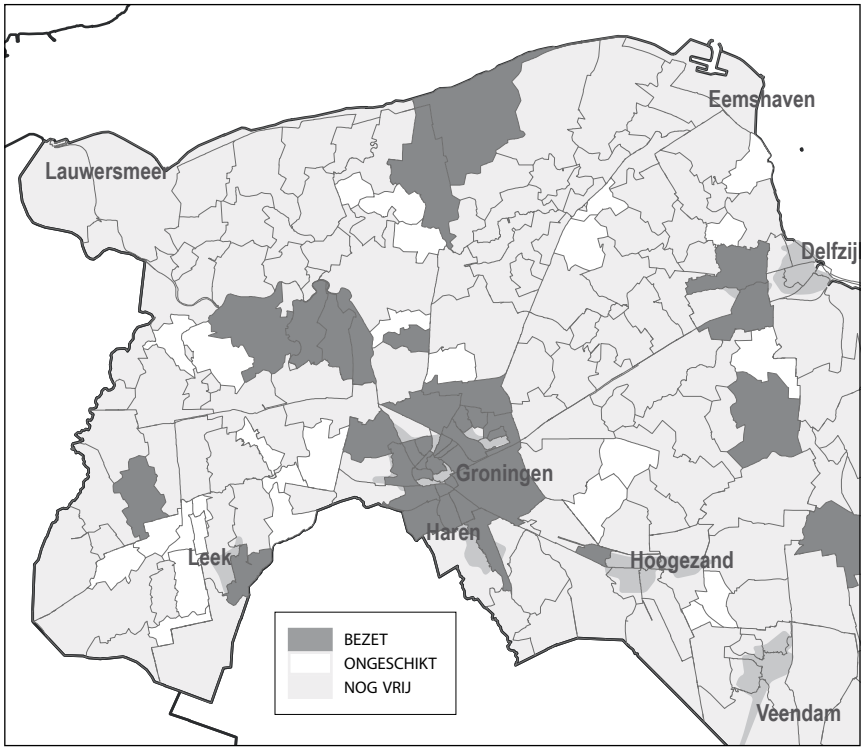

Figuur 2. MUS-telgebieden in de provincie Groningen.

Verslag autoloze Big Day Groningen

Gert van Klinken

Op zaterdag 28 april 2007 gaan in verschillende hoeken van de provincie vier teams op pad om de aloude traditie van de Groninger Big Day in ere te houden.

Hilde van der Veen en Alco van Klinken (groep 1) worden in het Boschhuis te Ter Apel gewekt door, hoe kan het ook anders, de Bosuil. Ze gaan om half vijf op pad, vroeg genoeg om ook de Kerkuil nog te spotten op de molen van Ter Haar. Bij het ochtendkrieken brengt Laudermarke een akkervogelconcert ten gehore dat buiten Westerwolde in de provincie nauwelijks meer valt te beleven: Veldleeuwerik, Patrijs, Kwartel en Wulp. Bij de vloeivelden achter het Ruiten Aa-kanaal volgen Nachtegaal en Zomertortel. De heide van Ter Borg levert Boomleeuwerik en Beflijster op, een groepje Mandarijneenden op het Ruiten Aa-kanaal wordt weer van de lijst afgevoerd wanneer ze geringd blijken te zijn. Het team neemt de bus naar Winschoten, dan weer verder op de fiets: het Oldambtmeer west-om (Grote Zilverreiger en Geoorde Fuut), vandaar door naar het kerkhof van Oostwold (paartje Grauwe Vliegenvanger). 's Middags langs door Brandganzen kaalgevreten akkers via de Dollarddijk naar Polder Breebaart (Noordse Kwikstaarten op de dijk en Rosse Grutto's op het wad). De industrie rond Delfzijl levert ten slotte nog Tapuiten en Stormmeeuwen op. Al met al komt dit team uit op de winnende score van 123 soorten.

Dick Veenendaal, Eva Wolters en Erik Schothorst (groep 2, 114 soorten) vertrekken traditiegetrouw later dan de anderen, om half zes vanuit Eenrum, om een route te fietsen die net als vorige jaren geheel binnen de grenzen van de gemeente De Marne ligt. Dit jaar hebben zij gezelschap van een stagiaire, Geke Arends. Eerst brengen zij een bezoek aan de Havik in Eenrum, daarna gaat het door naar Abelstok. Verrassend is daar de waarneming van een zingende Fluiter, in De Marne zeldzaam. In Wehe den Hoorn landt een Muskuseend in de mare. Omdat het ditmaal vroeg hoogwater is, fietsen zij vandaar via de Kloostertuin in Kloosterburen (Boomklever, ook bijzonder in De Marne) snel naar de zeedijk. Daar is het met koffie en cake heerlijk toeven en ondertussen vertonen zich Noordse Sterns, Steenlopers en een prachtige Slechtvalk. Binnendijks zitten de laatste Goudplevieren op een akker en vliegen enkele Bosruiters langs. Bij het zoute kwelgebied vliegt een Kleine Zilverreiger en zit de Roodborsttapuit weer keurig op zijn vaste plek. Helaas wordt het 's middags in de Lauwersmeer erg stil, afgezien van de hordes (andere) toeristen. Volgend jaar toch maar liever weer de omgekeerde route, waarbij de Lauwersmeer 's ochtends wordt bezocht.

Hans Beek en Kees Kugel vormen het Westerkwartierteam (groep 3, 112 soorten). Om half vijf in de ochtend horen ze in het park te Zuidhorn de Ransuil roepen. Twintig minuten later vliegt de Kerkuil een boerenschuur bij Noordhorn binnen. Verderop volgen Gele Kwikstaart en Spotvogel en, bij de wegaanleg rond Gaarkeuken, Blauwborst en Kleine Plevier. De Grote Mantelmeeuw zit statig op een dukdalf in het Van Starkenborgkanaal. Rond het terrein van composteringsbedrijf Tellus worden Putter, Tuinfluiter en Heggenmus gezien en bij Lauwerszijl de Holenduif. In

de Lauwersmeer naast Bruine Kiekendief, Baardman en talrijke Rietzangers, een pal naast de weg zingende Snor! Richting de Marnedijk de Havik en, heel fraai waargenomen, een Draaihals. Het zoute kwelgebied levert Roodborsttapuit en Tafeleend op en op het wad zitten honderden Zwarte Ruiters. 's Middags lijkt alles echter stil te vallen in de hitte, het is alsof de natuur met siësta is. Terug in Zuidhorn, waar 's avonds ook het etentje met de andere teams plaatsvindt, worden Boomklever en Roek nog aan de lijst toegevoegd.

Johan en Gert van Klinken (groep 4, 106 soorten) trekken tegen half vijf het Gorecht in. Vanaf het viaduct van rangeerterrein Onnen wordt de Bosuil gehoord, de Ransuil 'hoempt' bij het veerhuis van Noordlaren. Bijzonder sfeervol is het aanbreken van de dag in de Oostpolder, rond de uitkijktoren zingen Sprinkhaanzanger, Snor, Bosrietzanger en talloze Rietgorzen. In het Noordlaarderbos Appelvink, Fluiter en Wielewaal (Westertseweg), bij de plas van Sassenhein Nachtegaal en broedende Huiszwaluwen. 's Middags in de Lauwersmeer gaat een Boomvalk in de telecommunicatiemast naast de SBB-schuur zitten. Bijzonder is de waarneming van een mogelijke Poelsnip, op slechts enkele meters voor de hut in het Jaap Deensgat. De soort is zo zeldzaam dat hij voorzichtigheidshalve als Houtsnip wordt ingeboekt. Op weg naar het etentje met de andere teams in Zuidhorn leveren de vloeivelden van Hoogkerk nog een groepje Kemphanen/-hennen op.

Het is voor alle deelnemers een fraaie dag geweest, met memorabele momenten. Door enige 'vergrijzing' in het deelnemersbestand wordt voor de volgende keer niettemin een gewijzigde opzet overwogen. Daarover volgt een volgende keer ongetwijfeld nader bericht.

Soortenlijst autoloze Big Day 28 april 2007.

groep	1	2	3	4
Knobbelzwaan	x	x	x	x
Grauwe Gans	x	x	x	x
Soepgans	x	x	x	x
Nijlgans	x	x	x	x
Grote Canadese Gans	x		x	x
Brandgans	x	x	x	x
Rotgans		x	x	
Bergeend	x	x	x	x
Tafeleend		x	x	x
Kuifeend	x	x	x	x
Eider		x	x	x
Brilduiker		x	x	
Krakeend	x	x	x	x
Smient		x	x	x
Slobeend	x	x	x	x
Wilde Eend	x	x	x	x
Pijlstaart		x	x	x
Zomertaling	x	x	x	
Soepeend	x	x	x	x
Wintertaling	x	x	x	x
Fazant	x	x	x	x
Patrijs	x			

groep	1	2	3	4
Kwartel	x			
Dodaars	x		x	
Fuut	x	x	x	x
Geoorde Fuut	x	x		
Aalscholver	x	x	x	x
Kleine Zilverreiger		x	x	
Grote Zilverreiger	x			
Blauwe Reiger	x	x	x	x
Lepelaar		x	x	
Blauwe Kiekendief		x	x	
Bruine Kiekendief	x	x	x	x
Havik		x	x	
Sperwer		x	x	
Buizerd	x	x	x	x
Torenvalk	x	x	x	x
Boomvalk	x			x
Slechtvalk		x		
Waterhoen	x	x	x	x
Meerkoet	x	x	x	x
Scholekster	x	x	x	x
Kluut	x	x	x	x
Kleine Plevier			x	

groep	1	2	3	4
Bontbekplevier	x	x		
Goudplevier		x		
Zilverplevier		x	x	
Kievit	x	x	x	x
Bonte Strandloper	x	x		
Kemphaan	x	x	x	x
Houtsnip				x
Watersnip		x	x	x
Grutto	x	x	x	x
Rosse Grutto	x	x	x	x
Regenwulp	x	x	x	x
Wulp	x	x	x	x
Zwarte Ruiter	x	x	x	
Tureluur	x	x	x	x
Groenpootruiter	x	x	x	x
Witgat		x		
Bosruiter		x		
Oeverloper	x	x	x	
Steenloper		x	x	x
Kokmeeuw	x	x	x	x
Stormmeeuw	x	x	x	x
Zilvermeeuw	x	x	x	x
Kleine Mantelmeeuw	x	x	x	x
Grote Mantelmeeuw	x		x	
Visdief	x	x	x	x
Noordse Stern	x	x		x
Zwarte Stern	x			
Soepduif	x		x	x
Holenduif	x	x	x	x
Houtduif	x	x	x	x
Turkse Tortel	x	x	x	x
Zomertortel	x			
Koekoek	x	x		x
Kerkuil	x		x	
Bosuil	x			x
Ransuil	x		x	x
Gierzwaluw	x	x	x	x
IJsvogel	x			
Grote Bonte Specht	x	x	x	x
Groene Specht	x			x
Draaihals			x	
Boomleeuwerik	x			
Veldleeuwerik	x	x	x	x
Oeverzwaluw	x	x	x	
Boerenzwaluw	x	x	x	x
Huiszwaluw	x	x	x	x
Boompieper	x	x		x
Graspieper	x	x	x	x
Gele Kwikstaart	x	x	x	x

groep	1	2	3	4
Grote Gele Kwikstaart	x			
Witte Kwikstaart	x	x	x	x
Noordse Kwikstaart	x			
Winterkoning	x	x	x	x
Heggenmus	x	x	x	x
Roodborst	x	x	x	x
Nachtegaal	x	x	x	x
Blauwborst	x	x	x	x
Zwarte Roodstaart	x	x	x	x
Gekraagde Roodstaart	x	x		x
Paapje	x			
Roodborsttapuit		x	x	
Tapuit	x	x	x	
Beflijster	x			
Merel	x	x	x	x
Zanglijster	x	x	x	x
Grote Lijster	x			x
Rietzanger	x	x	x	x
Kleine Karekiet		x	x	x
Snor			x	x
Bosrietzanger			x	x
Sprinkhaanzanger	x	x	x	x
Braamsluiper	x	x	x	x
Grasmus	x	x	x	x
Tuinfluiter	x	x	x	x
Fluiter	x	x		x
Zwartkop	x	x	x	x
Tjiftjaf	x	x	x	x
Fitis	x	x	x	x
Goudhaan	x			x
Bonte Vliegenvanger	x			x
Grauwe Vliegenvanger	x	x		
Baardman			x	x
Staartmees	x			x
Glanskop	x			
Zwarte Mees	x			x
Pimpelmees	x	x	x	x
Koolmees	x	x	x	x
Boomklever	x	x	x	x
Boomkruiper	x	x	x	x
Wielewaal	x			x
Gaai	x	x	x	x
Ekster	x	x	x	x
Kauw	x	x	x	x
Roek	x		x	x
Zwarte Kraai	x	x	x	x
Spreeuw	x	x	x	x
Huismus	x	x	x	x
Ringmus	x	x	x	x

	groep	1	2	3	4
Vink		x	x	x	x
Groenling		x	x	x	x
Putter		x	x	x	x
Kneu		x	x	x	x
Goudvink		x			x

	groep	1	2	3	4
Appelvink					x
Geelgors		x			
Rietgors		x	x	x	x
Totaal		123	113	112	106

Totaal groep 2 is 114 als de Muskuseend meegeteld wordt.
Totaal van de gezamenlijke teams: 150 (of 151 met Muskuseend).

Recensie

Jan Allex de Roos

Albert Beintema, *Mijn Vogels***, Atlas 2007, ISBN 978 90 450 0039 8, € 19,90.**

Cijferwerk leidt tot fouten, schrijft Albert Beintema op blz. 427 van zijn nieuwste boek en inderdaad, in *Mijn Vogels* is dat ook enkele malen het geval. Het is het getal 2000 dat hem parten speelt. Zo laat hij op blz. 49 Gierzwaluwen 2000 km per uur vliegen - als dat echt zo was, zouden de Gierzwaluwen boven mijn huis voortdurend met Mach 2 door de geluidsbarrière knallen - en op blz. 277 laat hij het eiland South Georgia ruim 2000 km lang zijn. Hier heeft tot twee maal toe de factor 10 toegeslagen, ontsnapt aan de aandacht van redactrice en dochter Nienke Beintema. En als we dan toch de foutjes in dit prachtige, kloeke boek aan het begin doen: de antilopen op blz. 267 heten pronghorns, met een n, en de groene Amsterdamse parkieten op blz. 401 in het verhaal 'Xenofobie' zijn uiteraard Halsbandparkieten en geen Valkparkieten.

Een echt vogelboek, oorspronkelijk Nederlands! En nog wel van de hand van Albert Beintema, wiens prachtwerk *Het Waterhoentje van Tristan da Cunha*, Atlas 1997 en al aan de vierde druk toe, tot mijn favoriete vogelliteratuur behoort en die in 1995, alweer bij Atlas, *In de voetsporen van Shackleton* deed verschijnen, een bijzonder lezenswaardig verslag van vogelonderzoekswerk aan de Zuidpool, dat vreemd genoeg ooit bij De Slegte is terechtgekomen, waar men het misschien nog altijd voor een zacht prijsje kan opdoen - wat ik iedereen kan aanraden.

Albert Beintema kan schrijven, echt goed schrijven, en dat is nog maar een van de factoren die maakt dat *Mijn Vogels* op de unputdownabiliteitsschaal minstens een 9 scoort, ondanks het feit dat het hier geen lopend verhaal betreft maar een serie langere en kortere 'lemma's' over onderwerpen die beginnen bij Aaibaarheid en die strikt alfabetisch via Audouins Meeuw, Bergeend, Californische Condor, Dougalls Stern, Fuutkoet, Gilaspecht, Grutto(!), Houtduif, Jan-van-gent, Lammergier, Natuurbehoud in Nederland, Ooievaar, Orang Belanda, Pinguïns, Quetzal, Steenuil, Tureluur, Vos, Waterhoentje van Tristan da Cunha, Waterspreeuw en Woudaapje uitkomen bij Zeekoet en Zomertaling. Een andere factor

is dat Beintema dertig jaar lang wetenschappelijk medewerker is geweest aan het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, aan het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek en aan Alterra en zodoende erg veel inside-verhalen weet op te dissen over gekissebis, gemiste kansen en uiteraard ook over successen in het benauwde wereldje van Nederlands biologisch onderzoek en daarop wél, of juist niet, gebaseerd beheer van bijvoorbeeld weidevogelgebieden. Als derde factor moet worden genoemd dat Beintema werkelijk overal ter wereld is geweest en heeft gewerkt. Voor een volledige(?) lijst van bestemmingen verwijs ik naar Beintema's website. 'Wij reizen te veel' schrijft hij tot twee keer toe op blz. 403 van *Mijn Vogels*, maar voor dit boek komt het toch mooi uit dat de auteur veel heeft verkeerd op plekken waar anderen niet of nauwelijks komen.

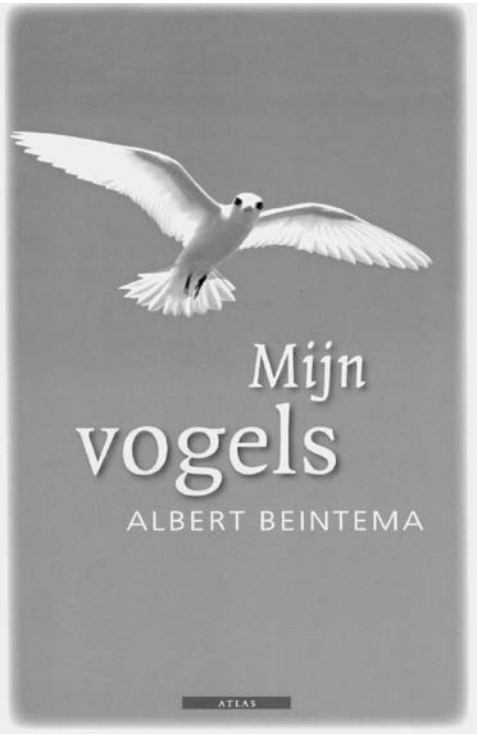

Factor één zorgt ervoor dat *Mijn Vogels* volstaat met zinnen en zinsneden die je zou kunnen kopiëren in een schriftje, om later nog eens over na te denken, of die zo op een tegel zouden kunnen als verbeterde versies van het 'Concert des Levens'. Wat dacht u van de opening van het stukje 'Evenwicht in de natuur' (blz. 77): 'Evenwicht in de natuur bestaat niet. Dat evenwicht is een fabeltje, verzonnen door natuurliefhebbers die de mensen, die alsmaar om zich heen dat evenwicht op brute wijze verstoren, een schuldgevoel willen aanpraten.' Daar kan ook Al Gore het mee doen! En ook dit is een heel mooie: 'De mens als diersoort bevalt mij wel.' (blz. 83), als deel van een horrorverhaal over een wereld vol bevers, die al knagend en dammen opwerpend de aarde zouden vernietigen als ze de kans kregen (en waren ingeënt tegen malaria en gele koorts). Ik ben ervan overtuigd dat Beintema, als hij daartoe de ambitie zou hebben, zonder problemen een roman zou kunnen schrijven en daarmee ook de AKO-prijs zou kunnen winnen, wat met een boek als *Mijn Vogels* niet zal lukken omdat wij mensen, vreemd genoeg, een enorme bewondering hebben voor uit de duim gezogen onzin en veel minder voor beschrijvingen van de echte wereld om ons heen. Factor twee levert prachtige verhalen op als 'Grutto' en 'Weidevogels', waaruit wij kunnen leren dat bescherming zich van oudsher richt op de soort die op dat moment het meest bedreigd is. Nadat die is uitgestorven (denk aan Kemphaan) draait de machine gewoon door met de volgende soort als speerpunt: na Kemphaan kwam Grutto en over een jaar of tien wordt die weer opgevolgd door Kievit. Factor drie uit zich in fascinerende verhalen als 'Altantic Odyssey', 'Djoudj' en 'Sint-Helenaplevier', de eenzaamste weidevogel ter wereld, waarmee het helaas niet goed gaat.

Mijn Vogels is verkrijgbaar bij de erkende boekhandel bij u in de buurt, maar haast u: gisteren ging hier in de stad Groningen een bekende professor in de ornithologie met het één na laatste exemplaar naar huis.

Nieuw voor Groningen: Zwarte Zeekoet

Jacob Bosma

Op 16 december 2005 zat ik bij noordwest 7 over zee te turen in de Eemshaven, achter de inlaat van de centrale. Voordeel van de deze plek is dat je helemaal beschut zit en mooi 'boven op' de zee kijkt. Het grote nadeel is dat de inlaat je het zicht op het westen ontneemt en je de vogels mist die voor Borkum langs vliegen. De trek viel qua eventuele Vaal Stormvogeltjes *Oceanodroma leucorhoa*, Drieteenmeeuwen *Rissa tridactyla* en jagers Stercorariidae nogal tegen (nul), maar de Roodkeelduikers *Gavia stellata* deden het goed en verder vlogen er veel Eiders *Somateria mollissima*, Middelste Zaagbekken *Mergus serrator* en Brilduikers *Bucephala clangula*. Om half 11 kwam zowaar een Kleine Alk *Alle alle* langs. Een uur later kwam het hoogtepunt van de dag: vanuit de Eems kwam laag over zee een grijzige, plompe vogel aanvliegen. Opvallend was de rechte, omhooggehouden hals en het naar beneden gebogen zware 'achterste', waardoor het leek alsof de vogel elk moment op kon stijgen. Vanwege de rechte vlucht, snelle vleugelslag en het plompe torpedo-achtige formaat moest het hier om een alk-achtige gaan. Maar de vogel had duidelijk grijswitte bovendelen en ovale witte vleugelvlekken die sterk contrasteerden met de donkere bovenvleugels en staart. Ik zat te kijken naar een Zwarte Zeekoet *Cepphus grylle* in winterkleed! De vogel vloog met een mooie grote boog de Waddenzee op, dus ik had genoeg tijd om andere vogels uit te sluiten, zoals Nonnetje *Mergellus albellus*, Brilduiker of een kleine fuut in winterkleed. Toen de vogel uiteindelijk achter de inlaat uit het zicht verdween, determineerde ik de vogel met behulp van de ANWB-gids als eerstewinter Zwarte Zeekoet vanwege de streping op de witte vleugelvlekken en de vrij donkere kop. Het kenmerk 'achteroverhellend lichaam' dat de ANWB-gids noemde, was voor mij nog een onverwachte bevestiging. Ik sprak de waarneming meteen in op de vogellijn en belde daarna met Martin Olthoff die de waarneming doorgaf aan de zeetrektellers in de haven van Lauwersoog. Hier is vogel helaas niet waargenomen.

Verspreiding en voorkomen

Zwarte Zeekoet broedt langs noordelijke kusten van de Atlantische Oceaan en de Noordelijke IJszee. De dichtstbijzijnde broedplaatsen bevinden zich in Zuid-Noorwegen, Zuid-Zweden, Oost-Denemarken en Schotland. De soort wordt de laatste jaren met name in de zomer steeds meer bij Helgoland gezien. Ook langs de Nederlandse kust neemt het aantal langdurig pleisterende exemplaren toe. De meeste (voornamelijk eerste-winter) Zwarte Zeekoeten worden vooral trekkend gezien langs de Noordzeekust in de tweede helft van het jaar.

Deze waarneming van Zwarte Zeekoet is aanvaard door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) en betreft het eerste geval voor de provincie Groningen. Op 28 november 2003 vloog er ook een exemplaar langs de telpost in de Eemshaven, maar deze vogel is helaas niet ingediend bij de CDNA. Voorts worden in *Vogels van Groningen* (Boekema et al 1983) nog twee gevallen genoemd: 1 mei 1955 (2) op de toenmalige Lauwerszee en 2 oktober 1966 een vogel in winterkleed op het Wad bij de Emmapolder. Deze waarnemingen zijn echter niet gedocumenteerd en zijn daarom door De Bruin & De Bruin (1997)

niet in de Groningse lijst opgenomen. Op 31 december 1988 ten slotte zou een exemplaar dood gevonden zijn in de Eemshaven, maar ook hier is geen nadere informatie bekend (waarnemingenrubriek *De Grauwe Gors*). Omdat de laatste 25 jaar inmiddels meer dan twee gevallen per jaar zijn aanvaard, is de Zwarte Zeekoet sinds 1 januari 2007 van de beoordeellijst afgevoerd.
En nu is het wachten op een pleisterend, adult exemplaar in de provincie!

FOTO: MARNIX JONKER

Literatuur

Boekema, E.J., P. Glas en J.B. Hulscher 1983. De vogels van de provincie Groningen. Groningen.

de Bruin, B. & S. de Bruin 1997. Lijst van Groningse Vogels. Bijlage De Grauwe Gors jaargang 25, nr. 3 & 4.

Svensson L., P.J. Grant, K. Mullarney & D. Zetterström 2000. ANWB Vogelgids van Europa. Den Haag.

Waarnemingen

van 1 mei tot en met 31 augustus 2007

De waarnemingenrubriek wordt samengesteld door Dušan Brinkhuizen. De waarnemingen zijn voornamelijk afkomstig van www.avifaunagroningen.nl, www.lauwersmeer.com en van waarnemers die hun waarnemingen rechtstreeks doorgeven aan de samensteller.
Wat betreft de volgorde van de lijst en de status van soorten in de provincie Groningen wordt www.vogelsvangroningen.nl gevolgd.

Let op: tijdelijke wijziging van het adres voor het insturen van de waarnemingen!

Waarnemingen over de periode 1 september t/m 31 december 2007 graag zo spoedig mogelijk insturen naar: Slochterstraat 40, 9611 CP Sappemeer, e-mail: waarneming@avifaunagroningen.nl of tel. 0598-422901. De waarnemingen kunnen uiteraard ook online worden doorgegeven op de website van Avifauna.

Casarca
Een groep van minstens 14 Casarca's werd gedurende de maand augustus regelmatig waargenomen in de Lauwersmeer, met name bij het Jaap Deensgat en de Vlinderbalg.

Amerikaanse Wintertaling
Van 7 tot 15 mei werd een woerd waargenomen in de Ezumakeeg. Mogelijk dezelfde vogel werd op 2 en 3 juni waargenomen bij het Jaap Deensgat.

Grauwe Pijlstormvogel
Op 24 augustus werden twee langsvliegende vogels gemeld vanaf Rottumerplaat. De volgende dag werden daar minimaal 26 langsvliegende vogels gemeld.

Kwak
Een overvliegende Kwak werd op 1 augustus gehoord boven Zuidbroek.

Ralreiger
Op 12 en 13 juli werd een adulte Ralreiger waargenomen in de Kropswolderbuitenpolder.

Kleine Zilverreiger
Kleine Zillie's werden gemeld op 12 mei in de Tjamme, op 13 mei drie vogels over de Eemshaven en op 17 mei in de Veenhuizerstukken. In de Lauwersmeer werden vogels gezien op 2, 3 en 16 juni (maximaal vier). Vanaf 17 juli tot en met 18 augustus was een vogel aanwezig in de Breebaartpolder.

Purperreiger
Op 17 mei werd een vogel gezien in de Kol-

Kleine Zilverreiger – Breebaartpolder – 16 augustus 2007

Zwarte Ibis – Bantpolder
31 augustus 2007

FOTO: GUIDO MEEUWISSEN

lumerwaard. Op 12 augustus werd één gemeld bij Hoogezand en op 24 augustus een exemplaar in de Onnerpolder.

Zwarte Ooievaar
Er werden tussen 20 mei en 28 augustus maar liefst 47 vogels gemeld in de provincie. Vooral in de maand augustus werden op diverse plekken juveniele vogels gezien.

Zwarte Ibis
Op 10 juni werd een Zwarte Ibis waargenomen in het zuidelijke deel van de Ezumakeeg. Van 23 juli tot 2 september werd een vogel waargenomen in de Bantpolder.

Flamingo
Op 23 juni werd een vogel waargenomen in de zuidwesthoek van de Dollard.

FOTO: REIN HOFMAN

Zwarte Wouw
Tussen 1 mei en 20 mei werden 11 overvliegende vogels gemeld in de provincie. Op 4 mei was een Zwarte Wouw kort ter plaatse bij de Lettelberterpetten.

Rode Wouw
Tussen 1 mei en 21 augustus werden in totaal zes overvliegende exemplaren gemeld in de provincie.

Zeearend
Op 3 mei werd een adulte vogel waargenomen bij Ellersinghuizen, Vlagtwedde. Eind juni en in augustus werden regelmatig een tot twee onvolwassen vogels gemeld in het Lauwersmeergebied.

Slangenarend
Op 17 augustus werd een overvliegende vogel gemeld bij Garnwerd. Een lichte fase werd waargenomen op 19 augustus vliegend boven Hoogkerk. Indien aanvaard door de CDNA gaat het hier om het derde en vierde geval voor de provincie Groningen.

Steppekiekendief
Op 25 augustus werd een juveniele vogel waargenomen en gefotografeerd op Rottumerplaat. Op 26 augustus was deze vogel aanwezig op Rottumeroog.

Ruigpootbuizerd
Een onvolwassen vogel werd op 1 mei gezien bij de Ezumakeeg en op 6 mei vlogen twee vogels langs de telpost in de Eemshaven. Op 18 mei werd nog een vogel gemeld bij de Marnewaard, Lauwersmeer.

Roodpootvalk
Er werden vijf langsvliegende vogels gemeld. Op 5 mei een vrouwtje bij de schuur van Staatsbosbeheer in de Lauwersmeer. Op 5 en 13 mei een mannetje langs de telpost in de Eemshaven. Op 17 mei een mannetje bij Dokkumer Nieuwe Zijlen en op 25 augustus een onvolwassen vogel bij de Vloeivelden van de Suikerunie in Groningen.

Smelleken
Een zomerwaarneming van een onvolwas-

Steppekiekendief – Rottumerplaat
25 augustus 2007

FOTO: ERWIN GOUTBEEK

Zwarte Ooievaar
Finsterwolde – 10 augustus 2007

sen Smelleken werd gedaan op 29 juli bij Achter de Zwarten in de Lauwersmeer.

Kwartelkoning
In totaal werden 104 territoria vastgesteld in de provincie Groningen, het beste jaar sinds 2003. In het Oldambt bevonden zich de meeste territoria (67). Andere gebieden met hoge aantallen waren Polder Oude Riet (acht) en de Westerpolder bij Kolham (acht).

Kraanvogel
Bij de Lettelberterpetten aan het Leekstermeer werd van 19 april tot 4 mei een Kraanvogel waargenomen. Op 3 juni werd een vogel gezien langs de Kwelderweg in de Kollumerwaard. Mogelijk dezelfde vogel werd die dag waargenomen bij Zoutkamp. Op 20 juni werd een vogel gefotografeerd bij de molen van Noorddijk.

Steltkluut
Drie vogels werden op 2 mei in een sloot waargenomen in de Kollumerwaard. Vanaf 4 mei tot 21 mei werden regelmatig twee Steltkluten gezien in de Ezumakeeg. Op 4 mei bevond zich een vogel met kleurringen op de Vloeivelden van de Suikerunie. Op 13 mei werden twee vogels waargenomen bij de telpost in de Eemshaven. Op 19 en 20 mei werden twee vogels gezien in de Westerbroekstermadepolder en op 25 mei bevond zich een vogel in het Jaap Deensgat.

Morinelplevier
Van 29 april tot 20 mei werd een vrouwtje in zomerkleed waargenomen op een weiland bij de Ezumakeeg. Op 13 mei werden hier zelfs twee vrouwtjes gezien. Op 25 mei werd een vogel gezien in de Negenboerenpolder.

Bonapartes Strandloper
Een adult werd op 7 augustus ontdekt voor de hut in de Breebaartpolder. Op 11 augustus werd de vogel hier opnieuw waargenomen. Het betreft hier het vierde geval voor de provincie.

Gestreepte Strandloper
De eerste voor dit jaar werd gezien op 27 en 28 mei bij Achter de Zwarten. Van 28-30 mei werden twee vogels waargenomen in het Jaap Deensgat. Daarnaast werden vogels gemeld op 30 juni in de Ezumakeeg, op 15 juli

Bonapartes Strandloper – Breebaartpolder – 7 augustus 2007

FOTO: MARNIX JONKER

bij het Jaap Deensgat, op 19 en 20 juli in de Kropswolderbuitenpolder en op 27 juli en 3 augustus voor de hut in de Breebaartpolder.

Breedbekstrandloper
In het Lauwersmeer werden adulte Breedbekstrandlopers gezien bij het Jaap Deensgat (17 mei), Achter de Zwarten (17-22 mei) en de Ezumakeeg (20 mei-1 juni). In de Breebaartpolder werden tussen 26 mei en 11 augustus minimaal drie verschillende exemplaren gezien. Juveniele vogels werden op 12 en 30 augustus waargenomen in de Ezumakeeg.

Blonde Ruiter
Een vogel werd op 9 augustus waargenomen in het noordelijke deel van de Ezumakeeg.

Grote Grijze Snip
Een adult zomerkleed vogel werd onregelmatig waargenomen tussen 7 en 16 mei in de Ezumakeeg.

Poelruiter
In het Lauwersmeer werden op verschillende plekken adulte Poelruiters waargeno-

FOTO: MARNIX JONKER

Poelruiter – Ruidhorn
25 augustus 2007

FOTO: MARTIJN BOT

Grote Grijze Snip
Ezumakeeg
8 mei 2007

FOTO: MARTIJN BOT

Bijeneter – Lauwersmeer – 16 mei 2007

men: in de Bantpolder (1 mei), Ezumakeeg (2-7 mei en 16 juni -1 juli), Jaap Deensgat (16-18 mei) en Achter de Zwarten (12-18 mei). Buiten de Lauwersmeer werden verder de volgende Poelruiters gemeld: op 12 augustus een juveniel in de Eemshaven, op 16 augustus in de Breebaartpolder, op 18 en 20 augustus in de Kropswolderbuitenpolder en op 25 augustus bij Ruidhorn.

Grote Franjepoot

Op 4 juni werd een adult zomerkleed Grote Franjepoot waargenomen bij het Oude Robbengat in de Lauwersmeer. Het gaat hier om de vijfde waarneming voor de provincie.

Lachstern

Er werden vijf langstrekkende vogels gemeld. Op 2 mei langs de Eemshaven, op 3 mei langs Sappemeer, op 11 mei langs Scheemda, op 9 juni over Hoogkerk en op 25 augustus bij de wijk Laanhuizen in Groningen.

Witwangstern

Van 20 tot 28 mei werden er een tot twee vogels gezien bij Meerwijck boven het Zuidlaardermeer. Twee vogels werden op 20 en 28 mei gezien in de Ezumakeeg. Op 20 mei werd een exemplaar waargenomen in de Veenhuizerstukken. Op 20 en 30 mei werden twee vogels waargenomen bij het Jaap Deensgat en op 6 juni werd hier nog een vogel gemeld. Op 6 juli werd een vogel gezien in de haven van de Eemshaven. Op 12 juli werden vier vogels gezien in de Veenhuizerstukken en hier werd op 17 juli nog een exemplaar gemeld. Op 21 juli waren twee zomerkleed vogels ter plaatse in de Kropswolderbuitenpolder.

Witvleugelstern

Dit jaar was er sprake van een invasie van Witvleugelsterns. Op 14 mei werden de eerste vijf gezien boven het Oldambtmeer, Blauwe Stad. Hier werden later ook de grootste aantallen gezien. De piek van de invasie was twee dagen later, op 16 mei, toen maar liefst 158 vogels geteld werden boven het Oldambtmeer. Op die dag werden er boven de meeste grote wateren in de provincie Witvleugelsterns gemeld. De grote aantallen waren binnen een week verdwenen maar tot in juli werden op verschillende plekken adulte vogels waargenomen. De eerste juveniele vogel van het jaar werd op 4 augustus waargenomen in de Ezumakeeg. In de maand augustus werden op verschillende plekken in het Lauwersmeer juveniele vogels gemeld. Op 24 augustus werd een vogel

waargenomen in de Eemshaven. Op 17 en 29 augustus werd een juveniel gezien op de Vloeivelden van de Suikerunie.

Nachtzwaluw
Dit voorjaar werd een zingende vogel aangetroffen bij de Coendersborg, nabij Nuis. De vogel verbleef langere tijd in het gebied, en binnen de datumgrenzen, zodat er volgens de criteria sprake is van een 'broedgeval'. Een nest kon helaas niet worden gevonden.

Bijeneter
Op 4 mei vloog een groepje van minimaal acht vogels over de stad Groningen. De vogels werden eerst gezien boven de Korreweg en werden even later door een andere waarnemer waargenomen boven het Selwerderhof. Op 16 en 17 mei werd een groepje van negen vogels waargenomen in de Kollumerwaard, Lauwersmeer. Op 18 en 19 mei werden drie vliegende vogels gezien op het oostelijk Eemshaventerrein.

Hop
Er werden in totaal drie vogels gemeld: op 29 mei in de Lauwerpolder, op 20 juni bij Borgsweer en op 20 augustus bij het Ballastplaatbos, Lauwersmeer.

Roodstuitzwaluw
Op 4 mei vloog een Roodstuitzwaluw langs de telpost in de Eemshaven

Duinpieper
Een Duinpieper vloog op 13 mei langs de telpost in de Eemshaven. Op 16 augustus zat een vogel op de dijk langs de Kustweg in de Lauwersmeer.

Roodkeelpieper
Op 8 en 11 mei werd een overvliegende vogel opgemerkt bij de telpost in de Eemshaven.

Graszanger
Een zingende Graszanger werd op 2 juni gemeld in de Kollumerwaard, Lauwersmeer.

Krekelzanger
Van 14 tot 17 mei werd een zingende Krekelzanger waargenomen in de Kollumerwaard, Lauwersmeer.

Grote Karekiet
Er werden dit voorjaar opvallend veel zingende Grote Karekieten gemeld. Vogels in de Lauwersmeer werden gezien bij het Roodkeelplasje (12-18 mei), de Vlinderbalg

Ortolaan – Bantpolder – 12 mei 2007

FOTO: MARTIJN BOT

(12 mei) en de Kollumerwaard (13-23 mei). Van 12 mei tot 13 juni zat een zingend exemplaar bij het strand van Meerwijck, Zuidlaardermeer. Van 28 mei tot 13 juni werden twee exemplaren gezien bij de roeibaan in Harkstede. Daarnaast zongen er vogels op 16 mei bij het Hondshalstermeer, op 20 mei bij het Foxholstermeer, op 23 mei in het riet langs het Noordpolderkanaal, op 30 mei bij het NAM-terrein in Grijpskerk en op 16 juli bij Visvliet.

Buidelmees
Op 13 mei en 3 juni werden Buidelmezen gemeld in de Eemshaven. Op 4 en 9 augustus werden juveniele vogels waargenomen in de Lauwersmeer.

Raaf
Er waren vier meldingen van overvliegende vogels. Op 13 mei bij Robbenoort, Lauwersoog, op 20 mei bij Hoogkerk, op 19 juli twee exemplaren bij de Westerbroekstermadepolder en op 1 augustus bij trektelpost 'de Hop' in Zuidveld.

Europese Kanarie
Op 27 augustus werd een langstrekkende vogel opgemerkt bij de telpost in de Eemshaven.

Roodmus
Een onvolwassen mannetje werd van 2 tot 4 juni gezien en gehoord bij Achter de Zwarten, Lauwersmeer.

Ortolaan
Op 12 mei werden twee vogels waargenomen, een mannetje en vrouwtje, op de dijk van de Bantpolder. Ook op 19 mei werd een Ortolaan in de Bantpolder waargenomen.

Bosgors
Een mannetje Bosgors werd op 9-12 mei waargenomen op Rottumerplaat. De vogel werd ook gefotografeerd.

Restaurette

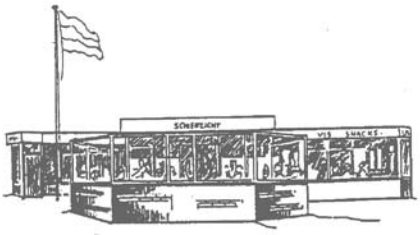

Schierzicht

Haven 8a - Lauwersoog
Tel. 0591-349200 - Fax 0591-349443

KOFFIEDRINKEN
(2e kopje gratis!)

en tegelijk het
laatste vogelnieuws lezen in het

VOGEL-LOGBOEK

In het vogellogboek kunt u uw leuke waarnemingen bijschrijven.
Tevens kunt u lezen of er nog iets leuks gezien is door een collega-vogelaar.

Op deze manier blijft elke vogelaar op de hoogte van
Het laatste vogelnieuws

Geef vogels een kans met

Jan Doevendans

Door kijkers, nestkasten of telescopen bij buitenbedrijf BBZ te kopen

Of laat u zelf eens een dagje verwennen, door vogels in de hand te leren kennen.

Met de schoolklas naar het wad? Of heeft u het zelf even gehad?

Het is allemaal niet te duur, maar wel.....puur natuur!

Jan Doevendans, Verl. Grachtstraat 12-14, Groningen.
Telefoon: 050-3145027. e-mail: bbz@inn.nl

Zeiss, Swarovski
Tento, Bausch & Lomb
Gekr. Roodstaart
Kerkuil, Oeverpieper
Slagnetten
Lifetraps
Koffie
Geluidsinstallaties
Mussenpotten
Rechtszaken
Lezingen
Persoonlijke aandacht
Columns
Binoculairs
Vakantiewoningen
Opticron Optolyth
Kowa Bresser
Gier- & Huiszwaluw
IJsgors
Mag-Litelampen
Vangdagen
Loupes
Spreeuwenpotten
Voederschalen
Excursies
Statieven
Verhalen in 3 talen
Geboortes
Boeken
MER-rapportages

DRUKKERIJ GERLACH

vliegensvlug

FULL-COLOUR DRUKWERK

Natuurlijk ook voor alle 1,2 en 3 kleuren drukwerk.

Ulgersmaweg 13
9731 BJ Groningen

T. 050 - 5770722
F. 050 - 5777626

info@drukkerijgerlach.nl

www.drukkerijgerlach.nl

EERDER VERSCHENEN DIT JAAR

In jaargang 35 nr 1 o.a. : Verspreiding van Grote Zilverreigers in Groningen – Twee leken op pad met doorgewinterde ornithologen – Bonte Vliegenvangers in de provincie Groningen in 2006 – Dodaars Vogel van het Jaar 2007 – Masterclass 17 november 2006 – MUS: een nieuw meetnet voor broedvogels in bebouwd gebied – Broedgeval van Kortsnavelboomkruiper in het Roelagebos in 2006 – Nieuw voor Groningen: Dunbekmeeuwen in de Dollard in mei 2006 – Vogelaarsjargon

In nummer 2 o.a. : Lezingverslag Ecuador – Zeetrek langs Lauwersoog in de periode 1996-2006 – Waarnemingen van Stormvogeltjes op de Waddenzee – Midwintertelling Groningen in januari 2006 – Nieuw voor Groningen: Izabeltapuit – Effecten van machinale houtoogst op broedvogels in loofbos – Pijlstaarten in Groningen – Nieuw voor Groningen: Renvogel en Blonde Ruiter

INHOUD VAN DIT NUMMER

101 Van de redactie

101 Van het bestuur

102 SOVON Landelijke Dag 2007

103 Lezingen en excursies

107 Draagt de Houtsnip haar jong?

108 Kijk mee naar kiekendieven onderweg naar Afrika

110 Nieuw voor Groningen: Woestijnplevier

112 Spotvogel

114 Patrijzen in de Woldstreek

127 Excursieverslag Borkum

127 Excursieverslag Borkum (2)

129 Zeearend in de achtertuin

132 Vogelaarsdag 2007

139 Nieuw voor Groningen: Mongoolse Pieper

143 Vliegende start voor MUS in Groningen

146 Verslag autoloze Big Day Groningen

149 Recensie

151 Nieuw voor Groningen: Zwarte Zeekoet

152 Waarnemingen